

ORAVSKÉ POVESTI

Diel I.

JANKO ORAVSKÝ

ORAVSKÉ
POVESTI

Diel I.

Nakladateľstvo Bibliotéka Bratislava.

K ľudu, k ľudu, mládež moja,
k ľudu sa maj, k svojmu ľudu !
Tam ti práca hodna znoja,
i zásluha hodna trudu.

K ľudu sa maj, už sa k nemu
pristaň každej vo potrebe :
aby bolo lepšie jemu,
aby bolo dobre tebe.

Hviezdoslav.

Do kraja povestí!

Priznám sa! Niet kraja, ktorý by mi bol tak prirástol k srdcu, ako Orava. Prekrásny tento kútik zeme je naozaj mojou láskou! Chceli by ste vedieť, prečo ľúbim Oravu? Príčin je niekoľko! Orava je naozaj krásna! V nej som prežil najkrajšie roky svojho života. Prekrásne spomienky a rodinné sväzky viažu ma k Orave. Ale aj sväzky úprimného priateľstva! Mám rád tých statočných Oravcov!

Kedykoľvek sa mi len naskytne príležitosť, už náhlím do kraja rozprávkových krás, kde so mňa spadnú všetky každodenné starosti, ba, ako sa mi pozdáva, aj mnohé rččky.

Keď vystúpim v K r a ľ o v a n o c h z rýchlika a som nútený čakať na „Orávku“, aby ma odviezla k mojej láske, nikdy si nesťažujem na zlé spojenie, ale rád venujem hodinku prechádzke. V myslí sa mi striedajú obrazy života, aký tu býval kedysi-pred storočiami, ba ešte aj pred 40--50 rokmi.

Malebná kotlina, obkolesená vysokými vrchmi, bola hľadám ešte krajšia ako je dnes. Krásne bukové lesy sostupovali až na úpätia vrchov. Dolinou ponáhlal čistučký V á h, do ktorého sa vlievala olivovo zelená O r a v a.

Zájdem si po hradskej, ktorá vedie do Ružomberku, na železný most, odkiaľ tak rád pozorujem bčj Oravy s Váhom. Čistučká Orava snaží sa zo všetkých síl očistiť tmavý Váh od jeho kalu. Ale darmo! Orava sa čoskoro vzdáva boja a jej čistučká, zelenkavá voda sa stráca v tmavom Váhu.

V srdci pociťujem akúsi ľútosť. Viem ako by mi ktosi šepkal do ucha: „Hľa, veď aj v ľudskom živote je to tak!“

Obrátim sa, aby som už nevidel márný boj. Pohlád do utešenej K r a ľ o v i a n s k e j doliny ma uspokojuje. Pozerám na krásny

veniec hôr... Stoh, Rozsutec, Osnica... Magura... Zdá sa mi, že ma vítajú! V duši vzniká akýsi nepokoj. Ej, v Kraľovanoch som ešte nie doma! Orava začína pre mňa až za tunelom!

Vraciam sa a myšlienky sú už zase v minulosti!

Veľa, veľa sa v tej kotline zmenilo! Len tie hrejivé slnečné lúče sú v tejto kotline práve tak vzácnymi a zriedkavými hosťmi, ako v dobách dávno minulých.

Ktože si vybral toto miesto na založenie ľudskej osady, na ktoré sa slnko príde pozrieť len v najhorúcejších letných mesiacoch a to denne len tak nakrátko?

Bol to šoltýs Kráľ, ktorý si miesto vybral. Po ňom sa dedina menuje: Kraľovany. Keď prišiel začiatkom XVI. storočia so svojimi osadníkmi, veru, že sa nepozeral, či je miesto dosť slnečné! Videl iné výhody pre budúcnosť: dva rieky, po ktorých sa plavia plte, videl rieky a potoky plné rýb. Všade, kam sa len pozrel, bolo nespočítané množstvo krásnych, mohutných bukov. No, aj tej rovinky bolo kúsok.

Šoltýs Kráľ sa v svojom výpočte nezmylil.

Kraľovany začaly rásť, kolíb utešene pribúdalo. Kraľovanci sa naučili dobre obrábať drevo. Ich drevené náčinie stalo sa predmetom obchodu. Ale Kraľovanci boli aj známení rybári. Že museli, ako poddaní Oravského hradu, odvážať do zámku ročite vyše 1200 rýb, to ich nepritislo k zemi, ani vtedy nie, keď na hrade počítali za ryby len hlavátky, pstruhov a lipňov.

V XVI. a XVII. storočí bolo v dedinke živo a veselo, lebo Kraľovany boli colnou stanicou pre tovar, dovážaný plfami. Neprehľadné množstvo plí pri oboch brehoch Váhu a Oravy čakalo tu na colnú prehliadku, nezriedka aj na väčšiu vodu, aby mohli pokračovať v ceste do Žiliny a ďalej až do Komárna.

A pltníci boli odjakživa chlapi nielen smelí a odvážni, ale aj veselí! Bože dobrý, ako sa zmenil život v tejto kotline, čo len od roku 1899, keď prvý raz vyjachala Orávka z Kraľovian, aby sa prešmykla jaskom pod Hradiskami a náhlila do hornej Oravy!

Darmo sa vtedy posmievala posmešná pieseň vláčku, do ktorého keď nastúpilo v Kľačanoch dieťa, kým lokálka došla do Dolného Kubína, bol šedivý starec.

Lokálka spojila Oravu so svetom.

Žiaľ, že musí dnes vyvážať toľké bohatstvo z krásnej Oravy. Ej, je toho dreva prílišného, ktoré musí odviecť!

Radosť však ísť „motorkou“ hore Oravou! Malebná Kľačianska dolina, v ktorej povedľa zelenej rieky sa vinie hradská i železnica, mení sa v krásne obrazy ani v kaleidoskope.

Keď motorka vybehne z tesnej doliny a blíži sa Párnici, vždy si sľubujem: „Až pôjdem budúce do Oravy, prejdem Kľačiansku dolinu pešo, ako som to robieval pred rokmi. Ešte raz sa musím nasýtiť jej krásami!“

Ale rôčky sú tu. Preto dolinu prebehnem radšej autom.

Párnický mlyn

Kedykoľvek prídem do Párnice, vždy ma zabolí srdce. Prečo? Príčin je niekoľko, ale prezradím vám len tri!

Smútok sa mi rozleje po duši, keď vidím, ako ubúda párnických drevených domčekov, zaujímavých svedkov slovenského ľudového stavitelstva. Oči mi zvlhnú, keď pozerám, ako prívetiví Párničania pomaly odkladajú starý kroj, ktorý im tak pristane. Z obce mizne výroba dreveného riadu – lyžíc, kolovratov, praslíc, cpálok... Hádám, že tieto tri príčiny dostačia, aby ste uverili môjmu smútku pri každej návšteve Párnice!

Keď som v Párnici, vždy zájdem k starému mlynu, aby

som sa na vlastné oči presvedčil, či dosiaľ stojí a či už tiež nemusel ustúpiť požiadavkám novej doby.

„Chvalabohu!“ – zašepkajú moje pery, keď pozrém na starý mlyn, posledného, hoci aj len nemého svedka veľkej udalosti. Starý mlyn dosiaľ mele, hoci aj na ňom hľodá zub času neúprosne. Viem, že sa rýchle blíži hodina, keď sa jeho staré koleso zastaví navždy! Preč myšlienka! Nie, nechcem stratiť posledného svedka!

Dnes už len sám Pán Boh vie, ako sa menoval mlynár, ktorý si vystaval párnický mlyn. Nevypočítateľné množstvo vody, ktoré za tie dlhé roky prebehlo po mlynskom kolese na vrchnú vodu, odnieslo do zabudnutia nielen mlynárovo priezvisko, lež aj premnohé udalosti, – veselé i smutné, – ktoré sa prihodily v starom mlyne.

Jedna udalosť však nikdy nevyumizne z ľudskej pamäti!

Bol sychravý jesenný deň, o aké v Orave nikdy nie je núdza. V párnickom mlyne bolo práce dosť a dosť. Gazdovia poprivážali a poprínášali do mlyna veľa zbožia, aby im ho Ferkó zomlel. V mlyne bolo ani v úli. Gazdovia trpezlivo čakali až na nich príde rad. Všetky poľné práce šťastlivo dokončili a robota okolo gazdovského domu nenáhlila. Všetky je oravská zima veru dosť dlhá! A v párnickom mlyne sa tak pekne besedovalo!

Veľké mlynské koleso sa pomaly krútilo a udržovalo v pravidelnom chode celé mlynské složené. Pravidelný klapot mlyna vyvolával v dušiach párnických gazdov akési príjemné pocity. Prebytočná

voda, ktorú mlynár nepustil na mlynské koleso, padala s hukoťom do hĺbky, sfa by sa zlostila, že jej silu nechce mlynár využiť.

Pravidelný klapot mlyna a hukoť vodopádu miesil sa v lahodnú hudbu, ktorá priťahovala ľudí k sebe.

Ale párnickí gazdovia čakali v mlyne aj z inej, veľmi vážnej príčiny!

V celej obci i na okolí bolo verejným tajomstvom, že párnický mlynár je podšitý lišiak, ktorému nemožno veriť, ani keď sa modlí. Mlynár Ferkó vedel pekne rozprávať, vedel sa na každého priateľsky usmiať, vedel podarene zažartovať, ale vedel aj každého poriadne oklamať a ošmeknúť. Pravda, oklamať a ošmeknúť mohol iba toho, kto sa ošudiť dal!

Kto si priniesol do Ferkovho mlyna pekné a čisté žitko a nezostal v mlyne pri mletí, darmo potom nariekal a bedákal! Pekné žito si lišiak mlynár nechal pre seba a zomlel gazdovi kadejakú smeť. Aj tej namletej múky sa gazdovi veľa „rozprášilo“ a „mierka“, ktorú si mlynár vybral za mletie, bola iste priveľká.

A to bola najvážnejšia príčina, prečo každý z gazdov zostal v párnickom mlyne tak dlho, kým mu mlynár zbožie nezomlel.

Gazda, na ktorého prišiel rad, pozeral dobre, aby si mlynár neodsypal zo zbožia väčšiu mierku, než aká mu po práve patrila. Do dreveného mlynskeho koša zasypal si každý gazda melivo sám, áno, aj sám si príviazal k situ vrece na múku. Každý sa staral, aby aj z otrúb neostalo veľa mlynárovi.

„Radšej celý deň presedieť v mlyne, ako sa dať tým lišiakom mlynárom oklamať!“ – tak uvažovali párnickí gazdovia.

Blížil sa večer...

Do párnického mlyna prišiel staručký žobrák.

„Daj, Bože, šťastia a zdravia! V mene božom prišiel som poprosiť o malú almužnu. Pomodlím sa za duše v očistci!“ – oslovil žobrák príjemným hlasom mlynára.

„Hej, pozrime sa! Boh vie, odkiaľ si prišiel a prečo musíš chodiť o žobráckej palici!... Pracuj a nemusíš žobrať!“ – osopil sa mlynár na starčeka.

„Veru, rád by som pracoval, ale nosím tých krížikov už priveľa na chrbte. Ej, mlynár, nezabúdaj, že almužna bránu do neba odmyká!“

„Laľa! Ešte že čo? Takých povaľačov a darmožrútov túla sa teraz na celé húfy. Navninoč by človek vyšiel, keby každého z vás mal obdarovať!“

„Mlynár, v mene božom ťa prosím!“

„V mene božom? Tak čo ti dať? Vieš čo... chachacha... zomeliem ti tvoje zbožie zdarma... chachacha...“

„Žitka nemám... Ale hádam mi títo dobrí ľudovia po troche darujú!“ riekol žobrák snímajúc s pleca malé vrecúško.

„Ej, dáme!... Dáme!“ – zaznelo odrazu z úst párnických gazdov, ktorí hneď začali rozvazovať vrecia. Každý z gazdov vsypal do žobrákovho vrecúška za hrsť obilia.

Párnický mlynár pozeral sa prekvapene na ochotu párnických sedliakov a riekol: „Keď tak, to tak! Párnický mlynár slovo dodrží! Dočkaj, starý, hneď príde na teba rad!“

Mlyn sa zastavil...

Mlynár Ferko uchopil žebrákovo vrecúško so zbožím a už sypal tú trochu žita do dreveného koša.

„Kým sa moje koleso tri razy otočí, sme s tvojím mletím hotoví!“ – riekol posmešne mlynár žobrákovi.

„Dočkaj, mlynár! Musím vám všetkým niečo povedať. Tak moje zrníe zomelieš z a d a r m o! A ja zasa všetku múku, čo jej len nameleš, darujem Párničanom... všetkým, okrem teba!“ – riekol vážne starý žobrák.

„Chachacha... Aký si ty radodajný! Chachacha... aký si ty smiešny!“ – smial sa mlynár.

„Počuli ste? Všetka múka, ktorú mlynár namele, patrí vám... Párničanom. Dobré sa s ňou podelíte!“

Mlyn začal mlieť...

Však aké prekvapenie! Mlynské koleso odrazu zrýchlilo svoj beh, mlyn mlel tak prudko, až sa triasol v svojich základoch. Žita v drevenom koši neubúdalo. Párnický mlynár nestačil pristavovať vrecia k siu, z ktorého padala taká jemná a bielušká múka, akej mlynár v svojom živote ešte nevidel.

Mlyn mlel a mlel neprestajne...

Kde aké vrece bolo v Párnici, každé sa naplnilo jemnou múkou. V tej trme vrme, ktorá povstala nielen v mlyne, ale aj v celej obci, nik nezbadal, že

z párnického mlyna vyšiel starý žobrák a zamieril do krásnej zázrivskej doliny.

Párnický mlyn mlel trochu toho žobrákovho obilia celú noc. Párničania ledva stačili múku odnášať!

Keď ráno zakikiríkal na mlynárovom dvore kohút, ruplo čosi v mlyne. Mlyn sa zastavil. A zastavil sa veru na dlho. V Párnici mali v každom dome dosť múky na celý rok a preto nebolo treba chodiť so zbožím do mlyna. Ale mlynár nezaháľal! Hľadal chybu v složení mlyna a opravoval mlyn až do budúcej jesene.

Hádam viete, kto bol ten starý žobrák, ktorý odmenil statočných Párničanov a potrestal skúpeho párnického mlynára! Párničania vedeli veľmi dobre, že ich navštívil sám Syn boží!

O Kršej Dore

Nad Kralovianskou stanicou hrde sa vypína vrch Šíp, ako by vedel, že je 119 m vysoký a že sa preto môže pozeráť na stanicu s výšky 731 metrovej.

Koľko vody odtieklo už Oravou a Váhom od tej doby, čo som bol ostatný raz na temeni tohto pyšného vrchu! Pri poslednej návšteve soznámil som sa tam so staruškým gazdom z dedinôčky Podšíp, ktorá je ukrytá na vrchu.

Ej, starček, nikdy na teba nezabudnem, hoci tvoje priezvisko mi už dávno vyšumelo z pamäti! Všetci je to dvadsať plných rokov, čo sme spolu sedeli na trávnom hrebeni a pozerali sa na krásnu panorámu Fatranských a Oravsko-lipiovských vrchov!

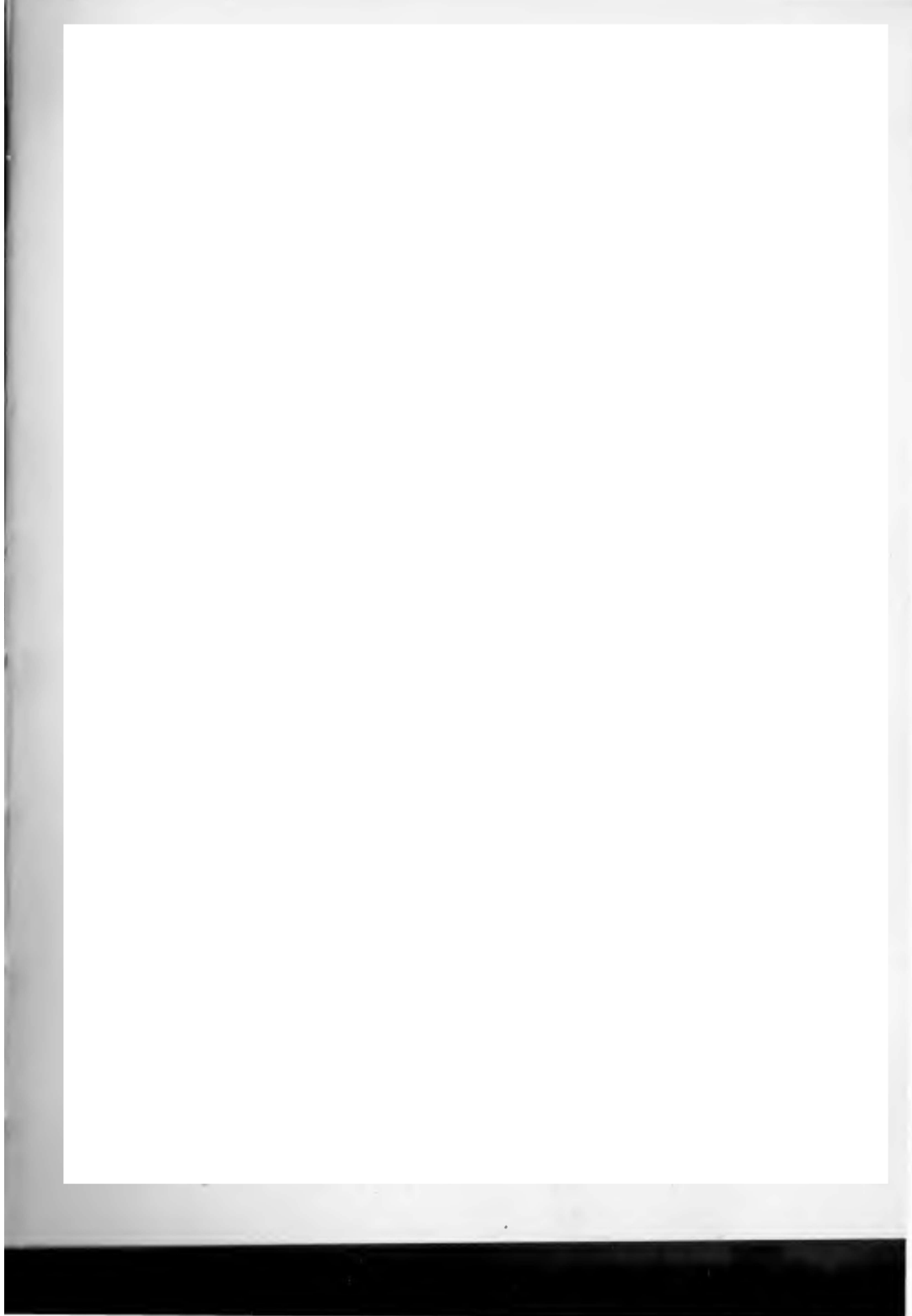
Ej, starček, vidím ňu, ako ti chutí fajôčka, dobre napchatá tabakom, ktorý som ti vtedy priniesol. Áno, vidím ňu, keď prižmúrim oči...

Už ňu aj počujem!

Rozprávaš mi, koľko rokov si už nebol tam dolu v stankovianskom kostolíku, keďže sa tvojím starým nohám už nechce škriabať do vŕšku. Áno, čujem jasne tvoj hlas, ako sa tešíš na poslednú cestu, aby si si už raz v živote mohol spokojne oddýchnuť – na stankovianskom cintarí. Tvoju žiadosť Boh už akiste dávno vyplnil. Veď už vtedy, pred dvadsiatimi rokmi, bol si dva razy tak starý ako ja.

Ej, starček, pri spomienke na teba ľutujem jednej veci! Ľutujem, že som sa od teba nenaučil rozprávať o Kršej Dore tak, ako si ty o nej rozprával!

Dedinka Podšíp mohla vyrásť na peknú dedinu, keby nebolo bývalo tej naničhodnej strigy. Že

nie? Oj, veru hej! Máme tu všetko, vravím všetko, čo potrebuje dedina. Ba, máme viac! Sme Pánu Bohu bližšie, ako tí tam dolu. Len tá striga, tá naničhodná bosorka nám všetko skazila a tak nás začarila, že Podšíp nikdy nebude mať viac domov ako desať.

Ej, mladý pánko, len sa neusmievajú! Veru, že je to tak, ako vravím... Stará striga bola pre nás hotovým nešťastím. Odkiaľ k nám prišla, to im veru neviem povedať. Ale bola tu a narobila nám veľa trápenia. Raz nám počarila všetky huby, čo ich len v hore vyrástlo. Kto len zjedol vtedy dajakú hubu, dostal také bolesti do čriev, že sa svíjal a po zemi váľal. Kto strige priniesol vajcia alebo nejakú kuru, tomu dala vypiť čaj z akýchsi lesných zelín a odrazu mal po bolesti. Ale to by nebolo nič! Človek znesie v živote častokrát viac, ako to božie hoviadko.

Horšie, oveľa horšie bolo, ak sa striga začala pomstiť na našich kravách. V jednej chalupe si sťažovali, že im kravy doja krvavé mlieko, v druhej, že im prestaly žrať. Striga posypala pašu dajakým prachom, od ktorého sa statku stiahol žalúdok. Joj, Bože, vtedy bolo zle-nedobre. A takmer v každej chalupe!

No, kto starej strige prinášal a dával, tomu pomáhala.

Ale boli i také roky, že nebolo na rozdávanie. Ale aj vtedy nás striga trápila. Keď už nie inak, tak aspoň tým, že pričarila na Podšíp prudký a studený vietor.

Ej, Bože, bola to sužoba!

Ach, nešťastná Dora, na tej sa najviac pomstila. Dora bola moja rodinka. Vedia, to bolo takto: Mojej

starej mamky strynkin brat mal dcéru Doru, dievča smelé a odvážne. Ej, tá sa nebála ničoho! Jej najväčšia radosť bola, ak sa mohla túlať po hore. Poznala kde aký chodníček.

Ako sa stalo, ako nie, ale Dora akosi vyslédila, že stará striga hen tam pomedzi tými skaliskami, ktoré voláme „Deväť kostolov“, sberá každý deň pred východom slnka rosu. Načo že jej bolo toľko rosy, to vedel iba rohatý, s ktorým iste bola v spojení.

No, keď striga raz začala trápiť rodinku, riekla si Dora, že potrápi aj strigu. A to veru nemala robiť! No, ale tvrdohlavé dievča vybehlo zavčasu z domu a požalo všetku trávu, hen tam na tom mieste.

Keď stará striga uvidela čo sa robí, hrozne sa rozzúrila a zakliala Kršej Doru na večné časy. Je tam medzi tými skalnými vežami...

Najhoršie je, že Dore dosiaľ nik nevedel pomôcť. Tak sa musí trápiť až do súdneho dňa. Boh nebeský buď jej milostivý!

Dierovská Katka

Veru neviem, koľkokrát ma prevážal starý žaškovský prievozník Sokol cez Oravu. Niekedy býval málovravný, ba až nevrlý, inokedy si rád porozprával. Tvár sa mu však vždy rozjasnila, keď uvidel mojho najúprimnejšieho kamaráta „veľkomožného pána fyzikusa“.

Spomienky letia hlavou...

Cestu z párnickej stanice k žaškovskému prievozu prešli sme s Dr. Ladislavom Nádašim-Jégé za niekoľko málo minút. Na pravom brehu už nás očakával starý prievozník a zďaleka nás vítal. „Sokol, keďže bude tá hlavátka, na ktorú som vám dal závdavok?“ – začal rozhovor Jégé.

„Ej, veru, veľkomožný pán fyzikus, už dávno mohla byť, keby...“ začal zo široka a úctive starček. Ale vtom sa stará loďka povážlivo nahnula.

„Ej, braček, horúce je, ale okúpať by som sa v Orave predsa len nechcel“, napomenul Jégé prievozníka.

„Nono, báť sa nemusia, keď sú v mojej moci! Ale keby som mal tak raz na loďke toho paplucha, čo mi nasúdil dva týždne áreštu, prisámbohu, že by som ho poriadne ckúpali!“

„Vy, taký statočný chlap a namerali vám 14 dní? A za čo?“ – opýtal som sa starého Sokola.

„Začo, začo! Že vraj som vidlicami... Bože, ako by to bol dajaký hriech! Čo som sa tých rýb... a teraz dva celé týždne! Ale keby raz ten papluch, čo mi ich...“

„Sokol, Sokol, nože dajte pozor! Veď my sme vám tie dva týždne nenamerali!“ – napomínal Jégé prievozníka.

„Ale čože sa boja, však viem, koho prevážam!“

Vystúpili sme na ľavom brehu a išli do Žaškova za úradnými povinnosťami. Slnko sa už nápadne schyľovalo k obzoru, keď nás starý Sokol prevážal zo žaškovského brehu na párnickú stranu.

„Veľkomožný pán fyzikus, ej veru, že viem o hlavátke. Je ako víbový peň. Tú budú len oni papkať!“

„No, a kedyže ju lapíte?“

„Hlavátka bude, prisámbohu, že bude!“

„Braček, to by ste chceli zasa závdavok, čo?“

„No, veľkomožný pán fyzikus, vedia... však sa už veľa rokov poznáme... nemusí to byť, ale...“

„Dobрым dobre! Ale bude predsa len lepšie, keď ten závdavok dám!“

A Jégé vťlačil starému Sokolovi niekoľko korún do tvrdej dlane. Viem, že nepamätal, koľkokrát už závdavok dal...

„Sokol, ako je to v Dierovej? Koľkokrát ste mi prisľúbili, že mi to porozprávate?“ – prihovoril som sa k prievozníkovi odmenujúc ho za prevezenie.

„Ej, mladý páňko, načo že by im to bolo, keby to vedeli! Ešte by ma opísali v „Orave“!“

A predsa sa mi raz podarilo, že mi starý prievozník rozprával o Dierovej. Ale kamarát Jégé nikdy nejedol hlavátku, ktorú z Oravy vytiahol starý žaškovský prievozník Sokol.

Anglický spisovateľ John Ruskin napísal o práci: „Ak je vám práca hlavnou a mzda vedľajšou vecou, potom je vaším páňom a jej tvorca – Boh. Ale ak je vám práca vedľajšou a mzda hlavnou vecou, potom ste otrokmi mzdy a jej tvorcovi – diablovi, a to najpodlejšieho a najposlednejšieho zo všetkých diablov“.

Na dierovskom majeri bola práca životom.

Keď kohút zobúdzať na dvore hydinu, vstávala aj čeliadka, aby sa v mene božom poctive a svedo-

mite chopila každodennej práce, ktorej bolo vždy dosť na poliach a lúkach, v hore i vo dvore, v maštali i v stodole. Spievajúc sa išlo do práce, spievajúc sa išlo z práce. Aj pri ťažkej robote zaznievaly veselé piesne.

Na dierovskom majeri vládla spokojnosť.

Katka, jediná dcérka majiteľa majera, bola zlaté dievča. Prežila už desať dlhých oravských zím, ale písať a čítať nevedela. Načo by jej to bolo? Veď ani vznešená dcéra uhorského miestopalatína Alžbeta Coborová, žena všemocného pána Juraja Thurzu, nebola vycvičená v týchto vedomostiach a predsa len bola výborná gazdiná a dobre spravovala rozsiahle majetky trenčianske i oravské.

Zdalo sa, že z Katky bude raz dobrá a svedomitá gazdiná. Vedela už mnohé domáce práce, nielen v kuchyni a izbe, ale aj vo dvore. Jej najväčšou radosťou bolo kúpiť hydinu. To bolo džavotu, keď dievča vyšlo na dvor a začalo sypať zrníe!

Katka bolo dievča dobrosrdečné.

Keď sa išla pozrieť na pole alebo na lúku, nikdy nezabudla na ľud pracujúci v potu tváří. Nikdy nešla s holými rukami. Ak nemala iné, niesla aspoň krčah s chladným medokýšom zo studienky v brehu pod majerom. Na dierovskom majeri plynul život celkom pravidelne. Katku milovali nielen rodičia, ale aj čeliadka.

Zdalo sa, že moc strigy, ktorá robila toľké starosti ľudu v Podšípe, nesiaha až na dierovský majer, lebo celé roky nebolo nič badať a ani len počuť. Keď si

Ľudia rozprávali, že stará striga lieta v noci na sv. Lúciu na metle, pán majera sa usmieval. Ale čím menej veril v striginu moc gazda, tým viac verila v bosorkinu moc čeliadka. Ak niekoho z čeliadi trápila taká choroba, zabehol potajomky za starou strigou na šíp. Ale beda, ak sa o takej návšteve dozvedel pán majera! Inak bol človek celkom dobrý, na ktorého si čelaď nemohla sťažovať, ale vedel sa veľmi nahnevať, keď sa dozvedel o takej návšteve u starej strigy.

Tak asi vzniklo nepriateľstvo strigy k dierovskému majeru!

Od tej doby, čo sa začalo gazdovať na dierovskom majeri, platil nepísaný zákon, že na sv. Jakuba – 25. júla – „musia už stáť kríže na poli“. Ale toho roku nebolo na žatvu ešte ani pomyslenie, hoci bolo po jakubskom jarmoku vo Veličnej už niekoľko dní. Dážď sa lial a lial neprestajne už týždne. Zbožie poľahlo, „ani čo by sa boli psi po ňom povláčili“. Darmo potešovala čeliadka mrzutého gazdu porekadlami: „Lepšia je kosenica ako trhanica!“ a „Lepšia je poľahlina ako sbiernina“!

Ale konečne predsa len slnko prervalo chmáry, usmialo sa na kraj, vysušilo zem a umožnilo započat žatvu. Nastala pilná práca. A práve tento čas pilnej žatvy vybrala si stará striga na svoju pomstu.

Nik ju nezbadal, keď sa prikradla k studienke s medokýšom práve v okamžiku, keď Katka načierala chladnú vodu do hlineného krčaha. Bezzubé strigine ústa vyslovily hroznú kľatbu a vtom sa už dobré dievča premenilo na bielu kačicu, ktorú striga lapila a odchádzala tak nepozorovane, ako prišla.

Zmiznutie dcéry zbadali rodičia až večer. Na majeri nastal neopísateľný zmätok. Nik nedbal únavy po celodennej práci a každý hľadal Katku. Prehľadali majer, prehľadali polia a lúky, prehľadali horu, volali na všetky strany, ale po dievčatku nebolo stopy. Len krčah sa našiel pri studienke s medokýšom.

Stará striga odniesla kačku Katku najprv na šíp.

„Hádam, že sa už tvoj otec nebude posmievať a uverí mojej moci! Ale odtiaľ by si mohla niekedy nájsť cestu domov! Preto ťa tu nenechám!“ riekla striga a vzala kačicu a vydala sa s ňou na cestu. Pustila sa dolu vrchom k Stankovianom. Smutne sa pozerala kačica na cestu.

„Hľa, tu na Váhu sa živ, ako sa ti páči, ty jedináčik!“ – riekla striga kačke Katke, keď ju hodila do rieky.

Kačka Katka plávala kúsok dolu Váhom a vystúpila na pravom brehu. Zašla po barinatej lúke k peknému jazierku na úpätí Šípa, kde zostala niekoľko dní. Túžba po domove mocne doliehala na jej srdiečko.

„Kadiaľ som prišla, tadiaľ sa domov nedostanem! Čo keby som ten vysoký vrch podplávala?“ – pomyslela si kačica. Hneď sa potopila a začala veslovať zo všetkých síl. Ako dlho plávala pod vodou, to si neuvedomila. Akási mocná sila ju hnala dopredu. Tu odrazu, keď ju už sily začaly opúšťať, začala tma rednúť. Kačica napla posledné zbytky síl, zaveslovala a hľa, už sa vynorila z vody.

Akú radosť musela pocítiť, keď zbadala, že sedí v studienke s medokýšom, odkiaľ je už len niekoľko krokov do otcovského majera.

Ale nôžky už nemohly. Za to v krídlach bolo ešte dosť síl. Zanedlho sniesla sa pekná biela kačica medzi hydinu na dvore dierovského majera.

Na dvore bolo toľko hydiny, že nik nemohol zbadáť, či je o jednu kačicu viac, alebo menej. Nezbadala to ani sama gazdiná, Katkina mamka, keď sypala hydine potravu, so zaslzenými očami myslela na svoju dcéru. Darmo sa k nej túlila biela kačka. Gazdiná nepochopila, a nemohla ani pochopiť, že tá prítulná kačka je jej nešťastná dcérka Katka. Je pravda, že pociťovala akúsi zvláštnu lásku k prítulnej kačke, je pravda, že ju čosi nútilo, aby kačičku pohladkala, ale ani vo sne jej nemohlo prísť na um, že hladká svoje nešťastné dieťa.

Nad dvorom majera zakrúžil raz statný jastrab. Hydina, ani čo by bol do nej strelil, rozbehla sa na všetky strany a snažila sa nájsť dajaký úkryt pred neúprosným dravcom. Aj belušká kačka bežala. Bežala v ústrety gazdinej, ktorá vchádzala do dvora. Ale nedobehla!

Ostré jastrabové pazúre sa zaryly do jej tela. A v tej smrteľnej úzkosti vykrikla jediné slovičko: „M a m i č k a!“

Gazdinej ani čo by bol vrazil ostrý nôž do srdca. Poznala hlas svojej dcéry.

„Bože na nebesiach!“ vykrikla a padla do mdlôb. Odniesli ju a uložili. Ale pomoci jej nebolo. Trápila

sa asi týždeň a potom odišla na večnosť. Strata ženy a dcéry pôsobila na gazdu hrozne. Za deň ošedivel, veľmi ostarel a stratil chuť k práci. Chodil po majeri ešte niekoľko dní ako telo bez duše. Raz sa vybral na cestu, ale už sa nikdy nevrátil. Sám Pán Boh vie, čo sa s ním stalo.

Po majeri niet už stopy. Len tá studienka s medokýšom stále ešte občerstvuje ľudí.

Hrdoš

Žaškov je rázovitá slovenská dedina na ľavom brehu Oravy. Sebavedomý ľud zachoval si dosiaľ pekný kraj.

Keď sme sa prešli cez dedinu asi 5 km dlhú a pohovorili si so žaškovskými roľníkmi, zájďme si ešte ďalej na peknú prechádzku ponad dolinu Uhlisko až ku stenám Hrdosa, na ktorom stával kedysi pevný týň!

Posledný pán pevného hrádka bol muž tvrdý a hrdý. Ako sa menoval, to dnes už nik nevie. Ba, nevedeli to ľudia ani vtedy, keď ešte žil. Pre jeho pyšnú a hrdú povahu prezval ho ľud Hrdosom a toto priezvisko sa ujalo tak, že ho aj páni druhých susedných týňov nazývali Hrdosom. Pán hrádka si na toto meno privykol, ba bol naň pyšný. O Hrdosovi sa rozprávalo na druhých týňoch, že má viac šťastia ako rozumu. Kedykoľvek sa vybral so žoldnieri na lúpežnú výpravu, vždy sa vrátil šťastne a s bohatou korisťou. Na svojom hrádke nashromaždil také bohatstvo, že sa začal strachovať o svoj život. Neveril nikomu, ani svojmu najvernejšiemu a najoddanejšiemu sluhovi, ktorý mu trikrát zachránil na lúpežných výpravách život. Ostala mu už len jediná živá bytosť, ktorej dôveroval – veľký čierny pes, ktorý stále sprevádzal svojho pána ako tieň.

Bohatstvo nie je podmienkou šťastného a spokojného života, najmä vtedy nie, ak povstalo zo sĺz,

biedy a núde druhých ľudí. Bohatstvo Hrdošovo, pokropené nielen slzami, ale aj krvou ozbíjaných ľudí, zapríčinilo hradnému pánovi veľa ťažkých starostí, pre ktoré nemohol v noci spávať. Premýšľal vo dne i v noci, ako svoje veľké bohatstvo ukryť a riadne zabezpečiť.

Hrdoš prišiel raz na myšlienku, na ktorú prišlo už veľa ľudí pred ním i po ňom, že je najbezpečnejšie, ukryť poklad v zemi.

Len čo v jeho ustarostnej hlave myšlienka skrsla, hneď ju začal prevádzať. Z času na čas rozbehli sa hradní zbrojnoši do ďalekého okolia a kde zdrapili dajakého mocného chlapa, každého privliekli na hrádk, ktorý ľud nazýval tiež H r d o š o m.

Na Hrdoši čakala chlapov hrozná práca. V tvrdej skale museli vylámať dlhú, úzku chodbu a na jej konci v skale museli spraviť dosť priestrannú pivnicu. Za našich čias je podobná práca namáhavá. Aká musela byť vtedy, keď nebolo ani chýru a slychu o nástrojoch, ktorými sa dnes robotníci vrtajú do skál!

Štátni chlapi pracovali usilovne neprimeranými nástrojmi. Pracovali ani levy, keď dostávali jesť a piť tak dobre, ako dosiaľ v živote nejedli a nepili. Len jedna myšlienka ich trápila, či majú nádej, niekedy sa dostať domov! Pošuškávalo sa medzi nimi, že toho, ktorý sa pri práci dokaličil, vyliečil krutý Hrdoš tak dokonale, že už ho nikdy nič nebolelo. Veľa mŕtvol odniesla Orava v noci do Váhu. Zbrojnoši sa rozbehli do kraja a priviedli nových pracovníkov.

Každá práca sa raz dokončí!

Dokončila sa aj hrozná práca v Hrdoši. Niekoľko chlapov poodnášalo veľké Hrdošovo bohatstvo do pivnice v skale. Chodbu, ktorá začínala v Hrdošovej

spálni, zakryli obrovským balvanom a pekne rúčedali aj dlážku do poriadku. Však im pán hradu prisľúbil hostinu, o akej ešte nepočuli a nikdy viac nepočujú.

A Hrdoš splnil svoj sľub!

Po mäsku dostali chlapi veľkú misu halušiek s makom. A hradný pán veru maku nešetril a len ho prisypával a prisypával. Však dobre vedel, koľko durmanových semien doň primiešal. Kto by si z chlapov bol len pomyslel, že dvadsať drobných, čiernych, na mak sa ponášajúcich semien stačí na usmrtenie človeka? Chlapi jedli a nik z nich nič nezbadal... Chlapi aj pili.

Pili vínko, aké nikdy v živote nepili! Kto z nich mohol prísť na myšlienku, že radodajný hradný pán prilial do vína odvaru z bolehlavovej vňati, ktorého nepatrné množstvo stačí na otravu človeka?

Veľkú hostinu neprežil nik zo statočných pracovníkov-hodovníkov. Neprežil ju ani najvernejší Hrdošov sluha, ktorý jediný vedel, kde je ukrytý vchod do pivnice s veľkým pokladom.

Rozvodnená Orava poodnášala v noci mŕtve telá...

Ohromný poklad bol znamenite ukrytý. O vchode k nemu vedel iba jediný človek-Hrdoš.

Toľkými ľudskými životmi vykúpená skrýš pre Hrdošov majetok nepriniesla hradnému pánovi spokojnosť a mier duše. Duše nevinne zavraždených ľudí nedopriali Hrdošovi pokojného spánku. Často sa mu snívало o hostine, ktorú pripravil pracovitým

chlapom. Sám sedel medzi nimi hladný a smädný. Jedol s nimi napreteký halušky, posypané durmanovým semenom, pil s nimi víno s odvarom z bolehlavovej vňati.

„Musím čo sveta! Musím na dajakú veľkú výpravu, aby som zabudol!“ – rozhodol sa Hrdoš. Vybíral si najspoľahlivejších zbrojnošov a pustil sa na výpravu, pustil sa na zboj.

Šťastie ho opustilo!

Výprava sa čoskoro vrátila a priniesla domov ťažko raneného hradného pána. Pravú ruku mal zlomenú, na hlave bol ťažko poranený. Zbrojnoši poshánali celý rad bosoriek, ale žiadna z nich nevrátila hradnému pánovi zrak. Skúsilo sa všetko, čo len kto poradil, ale pomoci nebolo.

„Preto som sa trápil? Preto som podnikol toľko odvážnych výprav? Nech sám Lucifer si vezme celý môj hrad aj so mnou!“ – raz vyrazil prudko zo seba slepý kalika, keď ho bolesti trápily.

Vtom sa týň zatriasol v základoch. Z hrádku vyšľahly plamene a za niekoľko okamžikov nezostalo po pevnom hrádku a jeho pánovi ani len pamiatky.

Ba, jedna pamiatka predsa len zostala! Vrch, na ktorom stával mocný týň, menuje sa ešte dnes H r d o š o m.

— — — — —
Veľa rokov uplynulo...

Na temeni Hrdoša objavuje sa rok čo rok v noci na deň sv. Jakuba veľký čierny pes. Z ohnivých očí vyžaruje mu silná žiara. Červený jazyk mu visí z pa-

pule. Niektorý rok behá po hrebeni, inokedy na vrchu len stojí, ale vždy prenikave zavýja. Práve vtedv, keď pes tak strašne narieka, možno ho celkom ľahúčko chytiť za ohnivý obojok. Keby sa niektorý odvážlivec pochlupil, dočkal si v noci na deň sv. Jakuba na psa a lapil ho za obojok, vtom okamžiku bude stáť na vŕšku starý týň, taký, aký tam kedysi stával. Strašný pes premenil by sa na poslušné zviera. Odvážlivec by mohol smelo prejsť všetky izby, mohol by vstúpiť aj do podzemnej pivnice a poobzerať si všetky poklady, čo sú tam nashromadené. Ale beda, keby sa niečoho dotkol s úmyslom, že si vec vezme domov na pamiatku! Hrad by sa hneď rozsypal na prach. A ktohovie, čo by sa stalo s odvážlivcom!

Isť sa pozrieť na poklady a zaplatiť zvedavosť vari aj životom? Dosť pokladov vidí každý okolo seba a nemusí mať obavu, že sa mu niečo zlého prihodí. Vari len preto sa dosiaľ nik neodvážil a nešiel sa pozrieť na poklady ukryté v Hrdoši!

Traja zakliati psi

Keď sa s ožltlých bukov začalo sypať na zem lístie sfa zlatý dážď, sťahovali sa naši pradávni predkovia na prihodné miesta, aby v spoločnosti s druhými pastiermi prežili zimu.

Oravská zima býva dlhá a krutá. Dlho nevie, kedy má prestať a ustúpiť jari. Keď už z Oravy vytiahne, iste sa zasa aspoň na niekoľko dní vráti a potom nemilosrdne ničí všetky životy rastlín, ktoré sa dali vylákať jarným slnkom nad zem.

Pred oravskou zimou museli sa naši pradávni predkovia chrániť, pred jej nemilosrdnou krutosťou museli chrániť aj statok. Preto si na vhodných miestach vystavali na zimu príbytky.

Nebola to ľahká práca!

Prales bolo treba vyklčovať, drevo riadne pripraviť, ko-liby vystavať a špáry medzi poukladanými trámami dobre pou-pchávať machom a vymazať hlinou.

Keď vtiahla jar do oravských dolín, rozišli sa pastieri so stádami do vrchov. Mali ťažko vybudované príbytky opustiť a zanechať ich bez akejkoľvek opatery? Ktohovie, v akom sta-ve by ich našli, až sa zasa o vládu nad krajom prihlási nová zima!

Starci a stareny už nevládali vystupovať do vrchov. Boly tu aj ženy a drobné deti. Preto zimušné príbytky nezostaly ani cez leto prázdne. Tak vznikla pomaly praosada. okolo kto-rej bolo treba pestovať úžitkové rastliny, aby bolo celý boží rok čo jesť.

Široké údolie pri dolnom toku Oravy, pekná rovina s úrod-nou zemou, privábila značný počet osadníkov. Mali tu nielen dosť miesta na príbytky, ale aj spôsobilú zem, ktorá poskytovala dostatok obživy. Osada sa rozrástla na **Veličnú**.

O živote našich pradávnych predkov vo Veličnej sa už nikdy nič bližšieho nedozvieme. Pradávní Veličania vzali so sebou do hrobu všetky pamäti. Cez veľkú csadu sa prehnať storočia...

Bezpečne vieme, že už v XI. storočí boli obyvatelia Veličnej kresťanmi. Za vlády sv. Ladislava, uhorského kráľa, kvitla vo Veličnej duchovná správa-katolícka fara.

Cez Veličnú prešlo nie jedno vojsko. Osada prežila kruté časy, ale vždy sa zasa spamätala a osudu naproti veň vyrástla vo významné mestečko, ktoré sa stalo sídlom cravskej samosprávy.

Prišiel však nešťastný rok 1683, ktorý zasadil kvitnúcemu stoličnému mestu smrteľný úder.

Veľký vezír Kara Mustafa pntiahol s obrovským vojskom k Viedni, ktorú obkľúčil. Hrdinský poľský kráľ Ján Sobieski ponáhlal cisárovi Leopoldovi I. na pomoc, aby zachránil kresťanský kraj pred najväčším nepriateľom kresťanstva – pred Turkami.

4. októbra 1683 zachvela sa celá Orava hrôzou a strachom.

Oneskorená časť vojska litevského a kozácko-tatarského, ktoré tiahlo za poľským kráľom k Viedni, udrelo neočakávane na Oravu od severu. Neopísateľné nešťastie sa valilo krajom. Kade tiahlo lúpeživé vojsko, menily sa osady a dediny na cintere, na prach a popol. Ani oravský hrad sa neubránil a neodolal ukrutným hordám. Kruté vojsko narazilo na tuhý odpor až pri Veličnej. V bitke, ktorá sa rozprúdila pred stoličným mestom, padol obľúbený litevský kňaz. To rozzúrilo a rozvášnilo surové hordy tak, že srovnali Veličnú so zemou. Kameň nezostal na kameni. Kostol vyhorel a plamene shltli aj celý stoličný archív. Veľmi mnoho statočných Veličanov prišlo o život.

Barbarské vojsko odtiahlo z Oravy. Okrem zajatcov odvliekly hordy veľkú korisť. Po Orave sa rozliehal zúfalý plač. 27 obcí bolo úplne zničených, Orava bola vydrancovaná.

Z celej Urbaničovej rodiny zachránili si životy iba brat so sestrou. Cez litevský plen boli ukrytí v hustej hore na Minčole. Z rodinného majetku zostala im iba jedna krava. A aj to len mladá jalovica.

„Ech, Janko, Janičko, čože si počneme? Veď ani to hoviadko nevychováme cez zimu. Nezostalo nám preň ani za hrsť potravý!“ – nariekala sestra, stojac na mieste, kde ešte pred niekoľkými dňami bol ich príbytok. Dievča sa dalo do zúfaleho nariekania.

„Zuzka, nechaj už toho bedákania! Tým si už nepomôžeme!... Počuj! Myslím, že by bolo najlepšie

kravu predať! Soženieme aspoň niekoľko grošov!" – usúdil parobok Jano.

„Nedbám! Ale kto ti kúpi takú mladú jalovicu? Celý kraj je tak zpusťovaný, že sa svetu ani žiť nechce!" – namietala plačúc Zuzka.

„Veru, veru, tu ju nekúpi nik! Pôjdem s jalovicou do kraja, ktorý bol uchránený od takého nešťastia," – riekol Jano.

Dlho nerozmýšľal a pustil sa s jalovicou nadoľ podľa Oravy. Ďaleko však nezašiel. Na ceste stretol mäsiara, s ktorým išli traja veľkí psi. Slovo dalo slovo a Jano s mäsiarom pokupčil za chvíľku. Mäsiar si vzal jalovicu, Jano troch psov.

Zle nedobre privítala sestra brata, len čo sa dozvedela, ako pokupčil.

„Čo si celkom potratil rozum? Ako si len mohol vykonať takú hlúposť? Ako si mohol prísť na niečo také? Keby sme boli jalovicu na mieste zabili, mohli sme mať aspoň na čas čo jesť! A ty mi priveď takých troch hrozných darmožrútov, keď nemáme sami čo do úst vložiť! Ach, Janko, Janko!" – vyčítala sestra bratovi.

„Veď ani sám neviem, ako sa to stalo! Ten človek hovoril tak čudne, že by som bol aj do vody skočil, keby mi to bol rozkázal!" – začal sa vyhovárať Jano.

„Celkom si zhlúpol! Bože, Bože! Pokupčí jalovicu za psov! A či to už videl svet?" – nariekala sestra.

„No, veď už len mlč! Ktohovie, či nám tí psi nebudú na dobrej pomoci!" – bránil sa Jano.

Zo spálenej Veličnej sa odsťahovalo dosť ľudí. Čo mali robiť? Po hrozných dňoch utrpenia zostaly

im len holé ruky a zima sa neuprosne blížila. Aj Jano so Zuzkou sa vybrali na cestu, hľadať miesto, kde by sa aspoň cez zimu mohli užiť. Prešli riečky a rieky, prešli vršky a vrchy a konečne prišli do hustej hory, kde žili zbojníci. Jano si vykračoval veselo. Nebál sa nikoho. V ruke mal poriadnu valašku a vedľa neho bežali traja mocní kamaráti. Ale Zuzka bola už veľmi unavená. Už sa jej ani ďalej ísť nechcelo.

„Ktože si, ty odvážlivec? Kto ti dovolil vstúpiť do tohto lesa? Vari nevieš, že za chvíľu budeš synom smrti! – zakričal na Janka chlap ani hora a postavil sa im do cesty.

„Po ňom, kamaráti!“ – rozkázal Jano psom.

Psi sa s brechotom vrhli na lúpežníka a prv než by si napočítal päť, rozlúčil sa mocný chlap so svetom! Vtom sa prihnalo asi desať chlapov. Jano už nemusel psom rozkazovať. Trhali lúpežníkov na kusy. Jeden zo psov sa už zahryzol do náčelníka lupičov.

„Zadrž, zadrž už tých hrozných psov! Dosť je už tej krvi! Aspoň tomu poslednému daruj život!“ – kričala Zuzka na brata.

Jano zapískal na psov. Hneď odskočili od lupiča a ťahli si k Jankovým nohám.

Náčelník zbojníkov bol zachránený.

„Ďakujem... ďakujem ti... mladé dievča!... Bohato ťa odmením!“ – ďakoval zbojník Zuzke.

Dievka priskočila k ťažko ranenému a začala ošetrovať jeho rany.

„Hľa, ... niekoľko krokov odtiaľ... je moja jaskyňa... Jedla je tam dosť... Je tam celé bohatstvo...

Zostaňte u mňa!" – zval lúpežník sestru i brata. Zuzka ochotne privolila aj za Janka. Horko ťažko sa dostal poranený zbojník do jaskyne. A veru, bolo v tej skrýši jedla dosť a dobrého vína niekoľko sudov. Všetci sa najedli a napili. Jano nezabudol pri tejto hostine na svojich troch psov. Odhadzoval im kosti, na ktorých boli ešte pekné kusy mäsa.

„Zuzka, už sme sa najedli a napili, už sme si aj dosť oddýchli, preto môžeme ísť ďalej!" – upozornil brat sestru.

„Nie, nikde nepôjdem, kým tento úbožiak celkom nevyzdravie!" – rozhodla sa Zuzka.

„Ale ja tu nemôžem a nechcem zostať!" – odvetil Janko.

„Potom nepozostáva iné, než aby sme sa rozlúčili!" – riekla celkom chladnokrvne Zuzka.

„Nedbám! Ale aby si niekedy neoľutoval!" – riekol Jano berúc do ruky valášku. „Tak ty naozaj nepôjdeš? – opýtal sa ešte raz.

„Nie! Buď s Bohom a nech sa ti dobre vodí!" – riekla Zuzka takmer posmešne braťovi.

Čo mal Janko robiť? Poznal dobre Zuzkinu tvrdohlavosť! Zavolať na psov a vykročiť z jaskyne. Chrbtom ruky sotrel z očí niekoľko sĺz.

Íšiel, kam ho psi viedli. Nemal určitý cieľ a po ceste stále myslel na sestru. Vyčítal si, že ju nemal tak ľahko opustiť.

Prv než sa nazdal, dostal sa do utešeného kraja. Keď vkročil do mesta, hneď zbadal ťažkú starosť na tvárach všetkých ľudí.

„Vari aj v tomto peknom kraji je tá lúpeživá horda!“ – pomyslel si.

Začal sa vypytovať ľudí. Niektorí sa na oslovenie ani len nezastavili a náhlili ďalej s ovesenými hlavami. Až tu akýsi starček sa dal s Jankom do reči.

„Ej, veru, musíš byť zďaleka, že nič nevieš o našom trápení, nešťastí a smútku“, odpovedal starček Jankovi.

„Veru, že zďaleka!... Až z Oravy, starček!“ – sebavedome sa chválil Janko.

„Hej, hej, z tej chudobnej Oravy!... Nože počuj! Na našom kráľovstve leží hrozná kliatba. Máme tu ukrutného draka. Už dvanásť najkrajších panien z nášho mesta museli sme dať tej oblude. Práve dnes musí sa obetovať trinásť-kráľovská princezna“.

„A prečo toho draka nezabijete?“

„Ach, dobrotivý Bože, je vidieť, že si cudzinec!... Veľa statočných mužov sa už pokúsilo, ale škoda bolo tých životov. Drak ich zabil, len čo sa k nemu priblížili... Pozri! Pozri! Vidiš ten koč?... V tom vezú princeznu... drakovi!“ – riekol starček a veľké slzy začaly mu tiecť z očí.

Koč išiel pomaly. Za ním išlo veľa nariekajúcich ľudí. Bol to pohreb krásnej kráľovskej dcéry, ktorá sedela nehybne v koči, bledá ani vosková svieca.

Koč s princeznou sa priblížil. Jedným skokom bol Janko pri ňom a zavolať na kočiša: „Stoj!“

Kone sa zastavily.

„Dolu s kočou!“ – rozkázal Janko kočišovi. „Sám odveziem kráľovskú dcéru a Boh dá, že ju priveziem živú a zdravú nazpáť!“

Prekvapený kočiš odovzdal bezo slova Jankovi opraty aj bič. Janko vyskočil na koč a za ním sa vyhupli aj jeho psi. Koč uháňal z mesta, až sa za ním zaprášilo. Hneď bol pri veľkom marase. Len čo sa koč zastavil, vystřčil drak tri hrozné hlavy. Vtom okamžiku sa na ne vrhli Jankovi psi a za chvíľku odpadli dračie hlavy od krkov, ani zrelé ovocie od konára.

Celý maras sa zavlnil. Drak vystřčil druhé tri hlavy. Aj s tými sa pustili psi do bitky. Trvalo to trochu dlhšie, ale za chvíľu ležaly odhryznuté hlavy na marase.

Močiar sa pohol. Drak vystřčil ďalšie tri hlavy. Psi sa na ne vrhli. Nastal zápas na život a na smrť. Psi už umdliovali. Janko im priskočil na pomoc a rúbalo valaškou do hláv zo všetkých síl. Tak sa im podarilo spojenými silami odraziť drakovi jeho posledné tri hlavy. Princezná bola zachránená!

„Ach, ako sa ti len odmeníš, ty môj statočný záchranca? Pod' so mnou do nášho hradu a požiadaj môjho otca o moju ruku. Moje srdce ti už patrí celé!“ – riekla princezna statočnému Jankovi.

„Vieš pekne hovoriť, to je pravda! Ale my Oravci so žiadnou vecou nenáhlime. Máme vždy času dosť. Všetko treba dobre uvážiť! Veď ani neviem, ako sa voláš, koľko by ti dali dôdavku, keby som si ňu vzal za ženu!“

„Menujem sa Irena. Som jediná kráľovská dcéra. Môj otec ti iste hneď odstúpi polovicu kráľovstva, len čo sa dozvie, že si mi zachránil život.“

„Irena... Irena... Celkom pekné meno!... Po-

lovica kráľovstva... Veru neviem čo s ním počkať, aj keby mi ho tvoj otec dal celé!"

„Bože môj!" – vzdychla princezna.

„No, veď hneď nenariekaj! Možno, že si to ešte rozmyslím! Pôjdem sa po tom kráľovstve pozrieť, aby som vedel, čo a ako! Jó, Irena, máš ty peknú šatku! Takú krásnu vec som na moj' veru ešte nevidel!"

Princezna uchopila šatku, roztrhla ju na dve polovice a podávajúc z nich jednu Jankovi, vravela:

„Hľa, tu máš polovicu šatky. Pozri sa po našom kráľovstve. Budem na teba čakať celý rok. Podľa tejto šatky ťa poznám kedykoľvek!"

„Ďakujem ti, Irena! Zdáš sa byť celkom rozumná stvora! Pôjdem sa pozrieť po kráľovstve, aby som vedel, kde čo chýbuje a čo by sa dalo poopraviť. No, a do roka... možno, že si to rozmyslím!" – riekol Janko, zastrkujúc šatku do náprsného vrečka oravského kožucha. Ja, a teraz sa musíme chytro vrátiť do mesta!"

Keď koč s rozradostnenou princeznou vošiel do mesta, nastal na všetkých stranách neopísateľný jasot. A v tej trme-vrme zmizol Janko so svojimi psy, že to ani princezna nezbadala.

Rok uplynul ani voda.

V meste a na kráľovskom hrade bolo veselo. So všetkých strán znela veselá hudba, keď vošiel Janko znovu do mesta. Čoskoro sa dozvedel, že na druhý deň má byť sobáš kráľovskej dcéry Ireny. Dozvedel sa aj to, že princezna po celý rok nechcela o žiadnom ženíchovi ani len počuť, hoci sa o jej ruku uchádzalo

mnoho vznešených mužov. Stále čakala na svojho záchrancu. Keď sa do roka neprihlásil, prinútil kráľ svoju dcéru, že si musela jedného z pytačov vybrať. Ale princezna je veľmi, veľmi smutná a nik ju nevie rozveseliť.

„Hm!“ – ukázlo Jankovi, keď počul, čo sa pripravuje na druhý deň. Zakrútil hlavou, keď sa dozvedel celú pravdu.

Odobral sa na kráľovský hrad.

Keď bola írma-vrma v meste, bola ešte väčšia na kráľovskom hrade. Janka si nik nevšimol, takže sa dostal až na chodbu, kde boli komnaty princezny. Len tu ho zastavila akási pekne vyobliekaná dievka a opýtala sa ho, čo tu robí.

„Veď hej!... Tuto, prosím ponížene... chcel by som... túto šatku... tento kus šatky... odovzdať princezne... ako svadobný darček!“ – koktal Janko. „Čože?“ – vykrikla dievka, princeznina komorná, pozrúc na šatku.

Šatka nebola veru moc čistá. Veď ju Janko nosil celý rok vo vrecku a dosť často ju bral do svojich upracovaných rúk.

Komorná pozrela bližšie na šatku a poznala, že je to kus drahocennej látky. Vzala dvomi prstami šatku za cípok a niesla ju princezne.

Len čo otvorila dvere a chcela princezne rozprávať o čudnom svadobnom darčeku, vykrikla radostne kráľovská dcéra. Chopila sa šatky oboma rukami a nepozerajúc sa na nič, pobožkala kus jemnej látky.

Komorná stála pri dverách ani z kamenelá. Nemohla pochopiť, čo sa to s jej veliteľkou robí.

„Kde je? Kde je?“ – volala princezna radostne. Nečakala na odpoveď a vybehla z izby.

Bolo to radostné shľadanie s osloboditeľom!

Všetko bolo pripravené, preto sa na druhý deň konala svadba. Princezna žiarila šťastím. Ženích sa blažene usmieval. Kto by si len mohol myslieť, že statný ženích v kráľovských šatách je chudobný syn biednej Oravy?

— — — — —
Mladým manželom mienali sa dni sťa minúty. Boli šťastní a spokojní. Až tu ktorýsi deň zbadala mladá žena na mužovej tvári akúsi starosť.

„Čože trápi tvoju hlavu, môj zlatý Janíčko? Vari si nie šťastný a spokojný?“ – opýtala sa nežne mladá kráľovna svojho manžela.

„Som šťastný. Ale predsa mi čosi chybuje do úplného šťastia!“ – priznal sa mladý kráľ. Potom vyrozprával svojej panej, kde zanechal svoju sestru Zuzku.

„Hneď vypravíme pre ňu posolstvo! Chcem mať svoju švagrinku pri sebe!“ – rozhodla mladá kráľovna.

„Nie tak, moja zlatá! Sám pôjdem pre sestru! Privediem ju do nášho hradu!“ – odvetil mladý kráľ.

Mladá kráľovna sa nerada lúčila so svojím manželom, ale s úľubou sa naň pozerala, keď sa vyobliekal zasa do oravského kroja.

Janko vzal do ruky valašku, zavolať svojich psov, rozlúčil sa s kráľovskou manželkou a vydal sa na cestu. Mal iba jedinú starosť, či nájde cestu, po ktorej pred dvomi rokmi kráčal. Ale psi ho viedli a tak

sa kráľ Janko čoskoro dostal šťastne do zbojníckej jaskyne. Sestra ho neprivilala veľmi láskave. Keď jej Janko rozprával, akým je pánom, usmievala sa Zuzka škodoradosne. Neverila bratovi. Keď ju Janko vyzval, aby išla s ním, vysmiala sa mu do očí a tvrdo mu odsekla:

„Nikdy s tebou nepôjdem! Je mi tu celkom dobre! A bolo by mi bývalo ešte lepšie, keby si nebol dal roztrhať statočných chlapcov môjho muža!”

„Zbojníkov, lupičov, lotrov roztrhali moji psi a nie statočných chlapov! Iného nezaslúžili! Dnes tiež ľutujem, že neroztrhali aj toho ich náčelníka!” – rozhnil sa Janko.

„Len pozor na jazyk, Janko! Nemysli si, že ti môj muž už všetko odpustil!” – varovala sestra brata.

Bol pekný večer. V lese sa rozliehal spev vtákov. Zuzkin muž sa vrátil z poľovačky.

„Čože tu chceš? A načože si zasa priviedol tie beštie?” – osopil sa zbojník na Janka, len čo vstúpil do jaskyne.

„Prišiel som si pre sestru!” – mierne riekol Janko.

„Pre moju Zuzku?” – spýtal sa ostro lúpežník.

„Ale teraz toho nechajte! Na to bude času dosť zajtra ráno,” – prerušila Zuzka reč mužovu.

Pri večeri neprehovoril nik.

„No, a teraz treba ísť spať! Janko, hľa, tam som ti pripravila lôžko. Nebude také mäkušké ako máš v kráľovskom zámku, ale hádam sa dobre vyspíš!” – riekla Zuzka posmešne bratovi.

Dlhou cestou unavený Janko sa prežehnal a hneď sa svalil na pripravené lôžko. Vtom však hrozne za-

stenal. Ostrý nôž, ktorý Zuzka vložila do lôžka, vrazil sa Jankovi do hrudi.

„Ty nešťastnica!“ – riekol, ale ďalej už hovoriť nemohol.

Lúpežník sa hrozne zachechtal. „Ej, ale ti prešla cez rozum! Na to si nepočí...“ Ale zbojník už nedokončil vetu. Do jaskyne sa vrátili Jankovi psi a roztrhali lúpežníka i jeho ženu.

„Ach, moji miláčkovia!... Trpím, veľmi trpím!... Vari aj ja tu vypustím dušu!... Joj, keby ste mi mohli priniesť... dajakú masť... alebo dajakú zelinu!... Odmením sa vám!“ – zaprosil ťažko ranený Janko.

Psi zabrechali na znak, že jeho prosbe porozumeľli a už sa hnali von z jaskyne. Bežali, bežali ďaleko do horv. Zastavili sa až pri starej, veľmi rozkonárenej jedli. Hneď začali pod ňou hriebsť. Keď ustal jeden, vystriedal ho druhý a ak ten ustal, začal nriebsť tretí pes. Tak sa striedali, až zpod koreňov starého stromu vyhrieblí zlatý kalich, v ktorom bola zázračná masť. Kto sa tou masťou pomazal, odrazu sa uzdravil, nech bol aj celý rozsekaný.

Psi priniesli zázračnú masť Jankovi. Len čo sa ňou pomazal, zmizla hrozná rana bezo stopy. Janko vyskočil celkom zdravý.

„Ach, ďakujem vám, ďakujem, moji miláčkovia! Ale teraz sa musíme vydať na zpiatočnú cestu!“

Rušali.

Psi išli popredku, Janko kráčal za nimi. Keď hora začala rednúť, psi sa odrazu zastavili. Najväčší z nich prihovoriť sa k Jankovi ľudskou rečou:

„Slúžili sme ti poctivo a verne. Naše úlohy sú splnené. Odsekni nám za to hlavy!“

„Ja ... ja vám mám za to za všetko odseknúť hlavy?“ – vykrikol prekvapený Janko.

„Áno, ty! Tak sa nám najlepšie odmeníš!“ – riekol druhý pes.

„Dlho neuvažuj a vykonaj, o čo ňa prosíme!“ – rozkazoval tretí pes.

„Vykonám to nerád! Ale keď si to žiadate, nech je po vašej vôli!“ – riekol smutne Janko a stisol pevnejšie valašku.

Na prvý úder odsekol hlavu najväčšiemu psovi. Len čo jeho hlava padla na zelenú pažiť, premenila sa na bielu holubicu, ktorá sa vzniesla do vzduchu a potom sa usadila na konár stromu, pod ktorým stál Janko. Na druhý úder odpadla hlava druhému psovi. Druhá holubica sa posadila na konár vedľa prvej. Keď usekol Janko hlavu aj tretiemu psovi, zakrúžily tri holubice okolo Jankovej hlavy trikrát a potom sa vzniesly do výšky. Prekvapený Janko pozeral za nimi, kým sa mu nestratily v oblakoch.

Keď sa Janko vrátil na kráľovský hrad, nebolo rozprávania konca kraja. „Všetko si dobre vykonal, môj zlatý! Len škoda, že nevieme, kto boli zakliati v tých psoch a prečo boli zakliati,“ poznamenala mladá kráľovna. „Hádam, že aj bez toho budeme šťastní!“ – riekol Janko.

„Veru, že budeme!“ – prisviedčala kráľovna.

Chotimír

Vyberme sa z Veličnej na prechádzku proti prúdu potoka, ktorý sa tak bystro rúti s víškov do doliny, aby s pravého brehu posilnil Oravu. Prechádzka je kratučká a už sme v malúčkej dedinke Revišnom, kde žije asi 70 Slovákov.

Veru, je málo tých, ktorí navštívia túto maličkú dedinôčku. Ale celkom iste je ešte menej tých, čo vedia, že maličké Revišné je z najstarších oravských osád.

V druhej polovici XIII. storočia pásl v údolí Revišného potoka statočný muž Chotimír alebo Hocymér, poddaný Oravského hradu.

Roku 1272 poveril mladý uhorský kráľ Ladislav IV. svojho milého a verného veľmoža, zvolenského župana Michala, ktorý zastupoval v Orave kráľa, aby nikoho neukrátiac v spravodlivosti, vydell Chotimírovi z Revišného dve poplužia zeme z hradného územia za syna padnuvšieho v boji. Tak sa Chotimír stal zemanom a zakladateľom zemianskej rodiny Revických, ktorá dostala svoje meno od potoka Revišného.

V dejinách rodiny Revických je dosť mien mužov, ktorí vynikli. Ale výkvetom rodiny sa stal Karol Revický z Revišného (1737–1793), učenec, spisovateľ a diplomat. V ňom ani čo by sa stelesnila pracovitosť, húževnatosť a vytrvalosť starého revišnianskeho pastiera. Koľko vytrvalosti a pilnej práce bolo treba, kým Karol Revický zvládol toľké jazyky! Okrem slovenčiny, ktorou hovorieval už ako dieťa v rodičovskom dome, naučil sa hovoriť maďarsky, nemecky, latinsky, grécky, francúzsky, anglicky, taliansky, arabsky, perzsky, turecky a židovský. Vrodená túžba synov oravských hôr po voľnosti v utešenom kraji, prejavila sa u Revického ako túžba poznať svet. Poznal Europu, zcestoval Ďaleký východ.

Preložil ódy perzského básnika do latiný, angličtiny a nemčiny. Vydal práce Petróniove, pôvodcu satyrického momentu z doby Neronovej. Revický nashromaždi veľkú a veľmi cennú knižnicu. Ale knižnica zostala v Anglii. Vysoké hodnoty a lesklý titul grófsky boli iste príčinami, že zabudol na svoj rodný kraj a na svojich predkov. Aké národné bohatstvo by sme boli mali, keby bolo bilo v jeho hrudi také srdce, akým bolo srdce Vavrinca Čaploviča!

„Ach, aký som dnes zasa ustatý! Veď sa mi ani jesť nechce!“ sťažoval si pastier Chotimír, keď mu žena predložila na večeru kus varenej baraniny a misu brmbolu.

„Hádam si myslíš, že ja nemám nič na práci! Jój, Bože, moje nohy, ruky a môj chrbát!“ bedákala pastierova žena. „Otec, však ti môžu pomáhať obidvaja naši synovia Lobánt a Bodort!“

„Hej, môžu mi pomáhať! Ale obidvaja mi nenahradia Marcela! Tebe môžu osožiť, ak už nie inak, tak aspoň tým, že ti môžu varovať nášho najmladšieho Mikuláša.“

„Bože dobrý, kde je náš najstarší syn?“ povzdychla si Chotimírova žena.

„No, kde je?!... Na vojne!“ odvrkol Chotimír a pustil sa do jedla.

Ale jedlo mu naozaj nechutilo.

„Vieš, starká,“ začal Chotimír miernym hlasom, „aby som ti pravdu povedal, celkom nechápem, prečo musel náš Marcel ísť bojovať do ďalekého kraja. Nepovedal by som nič, keby bol náš kraj, keby bol Oravský hrad v nebezpečenstve. Ja, to by bola iná

vec! V takom prípade je našou povinnosťou chopiť sa zbrane. Ale teraz? Hm, to je iba chúfka veľkomožných pánov," rozohňoval sa Chotimír.

„Bože, otec, daj si pozor na reč! Keby ňa tak niekto počul... Ej, sedel by si v temnici. A čo by som robila s našimi deťmi?" – riekla ustrašene žena.

„A vari nemám pravdu?"

„Pravdu nikdy nemá poddaný. Pravdu môžu mať iba veľkomožní páni. Hádám, že to veľmi dobre vieš!... Počuj, prežili sme nie jedno pustošenie nášho kraja – a sme tu! Všetci vojaci v žiadnej vojne nepadnú. Tak si myslím..."

„Hej, pravdu hovoríš, že všetci nepadnú. Ale kto mi ručí za syna? Kto mi ručí za to, že práve môj syn nesloží niekde ďaleko od nás kosti?" – prerušil ženu muž.

Na tieto otázky bolo ťažko odpovedať. Chotimír, človek rozumný, statočný a odvážny, chodil s ovisnutou hlavou. Práca ho netešila, lebo stále myslel na syna.

O čom Chotimír hútal, stalo sa.

Raz prišla do koliby pri Revišnom potoku smutná zvesť. Chotimírov syn Marcel položil svoj mladý život za kráľa. Syn oravských hôr z údolia Revišného potoka bil sa veľmi statočne a padol ako hrdina. Nie jedného nepriateľa poslal na druhý svet.

Chotimírov syn Marcel padol ako hrdina...

Bola to síce malá, no predsa len aká-taká útecha pre celú Chotimírovu rodinu.

„Bože dobrý, daj Marcelovi ľahké odpočinutie v neznámom kraji, kde ostatný raz vydýchol! Buď

Bohu chvála, keď už musel padnúť, že nebol zbabelcom a predal svoj mladý život draho," riekol Chotimír svojej žene, ktorá sa nemohla s myšlienkou smieriť a zabudnúť na Marcela.

„Ech, nechápení, fa otec! Marcel je mŕtvy... Nikdy sa nevráti... Preto nám môže byť celkom ľahostajné, ako padol!"

„A to nie! Keď padol ako hrdina, mám právo žiadať odškodné!"

„Hej, právo máš! Ale či ti niečo dajú, to je už iná reč. Veľkí páni nás poznajú, len ak nás potrebujú!"

„No, uvidíme!"

Raz sa Chotimír vybral na Oravský hrad, aby pokorne požiadal a pekne poprosil, ako sa na poddaného sluší a patrí, o nejaké odškodné za mŕtveho syna Marcela. Po ceste premýšľal a uvažoval, ako tým veľkým pánom prosbu predniesť.

Na Oravskom hrade bol nad očakávanie veľmi vľúdne prijatý. Dozvedel sa, že Marcel zachránil svojou odvahou a vernosťou najlepšieho kamaráta pána Oravského hradu. Zato mu ochotne prisľúbili odškodné a to odškodné dosť veľké. Doporučia Chotimíra kráľovi. Chotimír natešený ponáhlal do svojej koliby...

Veľa vody utieklo Revišňanským potokom. Už aj dvaja mladší synovia statočne pomáhali otcovi a najmladší Mikuláš matke. O odškodnom sa dávno prestalo v rodine hovoriť. A tu roku 1272 prišlo písmo od uhorského kráľa!

Starý pastier dostal dve poplužia zeme z hradného územia a stal sa zemanom.

Ej, to bola radosť v rodine Revických z Revišného!

Hrozný rytier

Ak sa pozriete s dolnokubínskeho mosta smerom na severozápad, vidíte vrch Trniny. Pozýva a láka vás k sebe...

So železného mosta, ktorý vedie cez Oravu a spája Bysterec s Dolným Kubínom, javí sa prechádzka na temeno výška, ako čosi celkom nepatrného. Ale len skúste vystúpiť na výšok! Nech si zvolíte cestu cez Beňovu Lehotu, alebo cez Záškalie, poriadne sa zadychčíte a riadne vypotíte, kým sa vyškríabete na Trniny!

A táto malá prechádzka vás presvedčí, akým prírodným miestom bol tento výšok pre postavenie hrádku!

Poobzerajte sa s výšku dookola a predstavte si kraj, ako vyzeral v šedom dávnoveku!

Všetko, čo vidíte dookola, bolo zarastené nepreniknuteľným pralesom. Po človekovi nebolo tu nikde stopy. Až v dobe bronzovej sa pokúsil človek preniknúť do tohto kraja. Bolo to niekoľko storočí pred narodením Kristovým, keď do tohto kraja prenikly neznáme kmene, pravdepodobne kmene Kotínov, hovoriacich galskou rečou, ktoré sa sem prisťahovali asi od Hrona. Ale týmto kmeňom sa nepodarilo usadiť sa u nás na trvalo. Ich osady vymizly v prvých storočiach po Kristu. Nevymizly však zo stôp! Pamiatky sa našly po nich v žiarových hrobách nad Vyšným Kubínom, aj pri Dolnom Kubíne: popolnice, bronzové ihly, prstene, nože, sponky, hlinené čiašky a črpáky.

V tých dobách vznikly pevné úkryty - hrádky čiže týne na Ostrej a Tupej skale, nad Vyšným Kubínom a na Trninách nad Bystercem.

Kedy odišli títo ľudia z nášho kraja? Prečo odtiahli? Prečo a ako vyhynuli? Tieto a podobné otázky už nezodpovie

nik! Vieme len: ľudia v tomto kraji žili a kraj sa zasa časom vyprázdnil.

Krásny a ľuduprázdny kraj prilákal nové roje osadníkov. Prišli skupiny starých Germánov a za nimi roje Slovanov. Osudy týchto kmeňov sú zahalené rúškom zabudnutia.

Vieme však s bezpečnosťou, že kraj bol v XII. a XIII. storočí zasa ľuduprázdny. Zaľudňovať sa začal až začiatkom XIV. storočia, keď bol pánom Oravského hradu zlatý rytier-majster Donch.

Rytier Amát, pán hrádku na Trninách, neľúbil celý svet, vari aj sám seba. Bol to zvláštny

človek. Nezvyčajný bol už celý jeho výzor. Medzi širokými plecami sedela na krátkom krku nepomerne malá hlava, tak malá, až sa každý čudoval, že je v nej dosť miesta na vymýšľanie myšlienok, ako možno potrápiť pospolitý ľud, poddaný hradnému pánovi. Rudohrdzavé vlasy, tvrdé a nepodajné ani štetiny, tlačily sa hlboko do nízkeho čela, cez ktoré tiahly tri pozdĺžne vrásky. Malé, tmavé očka vykukávaly zpo-medzi hustého, ryšavého obočia. Do týchto uhrančivých očí sa neodvážil nik pozrieť, najmä nik z poddaných. Veľký, ale tenký nos vynikal nápadne z tvá-re. Bol ostro zakrivený a končil ostrou špičkou. Kto sa naň pozrel so strany, mal dojem, že sa pozerá na zobák dravého vtáka. Malá brada bola nápadne posunutá nazad. Rezáky hornej čelusti, ktoré nemohla zakryť úzka pera, presahovali spodný rad zubov. Tvár mal porastenú chomáčkami rudých fúzov, o niečo svetlejších, než boli vlasy. Pohľad na tvár rytiera Amátu bol naozaj nepríjemný. Kto sa odvážil pozorovať jeho tvár, musel mať dojem, že sa rytier chce stále do niečoho zahryznúť.

Ostatné rytierove telo bolo celkom pravidelné. Bol to chlap, bol to silák. Rytier Amáta bol človek bohatý. K svojmu bohatstvu prišiel dosť ľahko a pokiaľ žil, stále ho rozmnožoval. Pred ním a pred jeho zbrojnošmi nebol nik istý ani majetkom, ani životom.

Ale bohatstvo mu neprinášalo šťastie, radosť a spokojnosť.

Zbojničil viac z remesla, ako z túžby po majetku. Zbojničil vari hlavne preto, aby robil škody druhým a aby potrápil a posužoval, koho len mohol.

Pravým opakom bola hradná pani Jolana. Krásna ako Ialia, nežná a skromná sfa-fialôčka. Kde len mohla, všade sa snažila naprávať, alebo aspoň zmenšovať krivdy mužom popáchané na poddaných. Však za to dosť vytrpela od surového a krutého muža, kedykoľvek sa dozvedel, že sa snížila k trpiacim a ubiedeným.

Dvaja ľudia telesne i duševne tak rozdielni a predsa sa v jednej veci stretli – v láske k ich jedinému synčekovi Bohumírovi. Bohumír bol dobrý chlapček. Telesnú a duševnú krásu zdedil po svojej materi, silu a odvahu po otcovi.

Láska otca k synčekovi bola naozaj len jediný vrelý a ušľachtilý cit v ukrutnom, tvrdom a nemilosrdnom srdci rytierovom. Hrozný otec zbožňoval dobré dieťa...

Cez kraj prehнала sa vojna. Čo nezničili suroví žoldnieri, to dokončili chytľavé choroby. Smrť skosila veľa ľudí. Bolo veľmi málo ľudí, ktorí mohli obrábať polia. Preto sa do kraja nasťahovala bieda a hlad. Pospolitý poddaný ľud trpel nevýslovne.

„Amát, čo nevidíš tú hroznú biedu a veľké utrpenie našich poddaných?“ – opýtala sa raz hradná pani muža.

„Vidím, veď som nie slepý!“ – odvrkol rytier žene.

„My tu na hrade máme viac, než potrebujeme na dva-tri roky. Ustíň sa a daj z toho zbožia dedinám pod nami, aby ľudia nezomreli hladom!“

„Ej, tá žobrač hladom nevykape! Má dobré ža-

lúdky... Nech sa živí korienkami. Má ich všade dosť!"

„Ach, tvoje srdce je tvrdšie ako tá skala, na ktorej stojí náš hrad. Amát, aby si niekedy neoľutoval!"

„Veru, že nerozumiem tvojej hrozbe!" – tvrdo riekol rytier a škodoradosťne sa usmial. „Dosť som sa už naodháňal tej žobrače od hradu... Ale teraz... keď sama hradná pani prosí za tú hladnú chásku... no, dobre! Vyhoviem ich prosbám... Pošlem im dolu plný voz!"

„Ty, Amát, že by si bol schopný takého ľudského činu? Pochybujem!... Neverím!"

„Však sa presvedčíš, až uvidíš, ako ide z hradu nadol plný voz! Chacha... Chachacha... Potom hádam uverí moja vzácna, dobrosrdečná pani!"

Rytier Amát sa hrozne zasmial...

Netrvalo dlho a z hradu na Trninách vyšiel voz. Mal tak ťažký náklad, že sa až kolesá zarezávaly do zeme. Za vozom kráčal rytier Amát. Voz sa dal smerom na Beňovu Lehotu.

Pani Jolana veru nechcela veriť svojim očiam, keď videla ťažký povoz, ako sa šinie dolu do dediny, kde ľudia umierali hladom. Vyšla so synčekom až pred tŕňovú ohradu, aby sa presvedčila, že voz ide naozaj do dediny. Však čo to?

Húf poddaných ide smerom k hrádku. Nie, to už nie sú ľudia, ale len ľudské tiene. Nie, oni nejdú, ale vlečú sa... Teraz sa stretli s vozom...

Voz za zastavil a zastavil sa aj húf ľudí.

„Vari som predsa len mužovi krivdila... Hádam mu krivdili aj všetci poddaní... Teraz... teraz uvi-

dia tí úbožíaci, že ich pán... v najväčšej núdzi sa vie o nich postarať!..." Také myšlienky prebehly hlavou hradnej panej. Vtom sa vrhol hladný ľud na voz. Rytier Amát sa smeje... Smeje sa hrozným, diabolským smiechom...

Poslal hladom umierajúcim plný voz – kameňov!

Zúfalý, srdcevníci krik ľudí dolieha k ušiam hradnej panej. A z toho kriku a hluku jasne znejú slová: „Nech zkamenie, koho máš najradšie!..." Nech sa premeníš na divú sviňu, ty zlosyn... ty pekla splodenec!"

Hrozná kliatba zachvela hradnou paňou viac, ako keby bol vedľa nej udrel hrom. Obzrela sa a zúfale vykrikla: „Bohumír! Bohumír!"

Vtom klesla na svahu víšku a objala chladnú skalú, ktorú začala kropiť horkými slzami. Jej zúfalosť bola taká veľká, že ani nezbadala, ako popri nej prebehla do hradu divá sviňa.

Prešly roky...

Na svahu Trnín, práve pod pustým hradom pásol pastier svine. Hoci bolo slnko ešte dosť vysoko na oblohe, nastala odrazu hustá tma. Prv, než si pastier uvedomil nevídaný a neslýchaný zjav, svietilo už zasa slnko tak ako predtým.

Pred pastierom stála krásna pani v čiernych šatách.

„Počuj, pastierik! Medzi tvoje prasce vlúdi sa dnes k večeru divá sviňa, ktorá bude mať v pysku kľúče a bude naháňať a rozháňať tvoje svine. Neboj sa! Nekrič na sviňu, ale zmocni sa jej kľúčov. Odom-

kneš nimi tento hrad. Vôjdi dnu a naber si peňazí, koľko len unesieš!... Hovorím ti, neboj sa! Vykonáš dobrý skutok!"

Prekvapený pastier sa triasol na celom tele a kým sa spamätal, krásna pani zmizla.

Priblížil sa večer...

Z hradu vybehla divá sviňa s kľúčami v pysku. Hneď sa pustila medzi pastierove stádo a začala svine rozháňať. Keď pastier uvidel, ako sa mu stádo rozbehlo na všetky strany, hrozne zahromžil. Vtom sa divá sviňa stratila, ani čo by ju bola shľtla zem. Čosi hrozne zadunelo.

Naľakaný pastier padol na zem. Ako dlho ležal, sám nevedel. Keď sa prebral z mrákot a poobzeral sa dookola, videl, ako sa stádo pomaly schádza. Pozrel sa na temeno vršku. Po starom hrade nebolo ani pamiatky. Prepadol sa do zeme a zostala po ňom iba tŕňová ohrada.

Možno sa čudovať, že sa ľud veľmi dlho tomuto miestu vyhýbal? Tŕnie z ohrady rozliezlo sa po svahoch a je dnes jedinou pamiatkou po hrádku na Trninách.

Divá Margita

Dolný Kubín!

Malé, ale veľmi milé mestečko! Hľa, s akým nadšením o ňom píše A. Kocian: „Obec, čo aká malá, všemožne sa snaží, aby mestečko, majúce jedinečnú polohu pod nebotyčným Chočom, pri ústí troch utešených dolín, vo venci vonných hôr na brehu smaragdovo-kryštálovej Oravy, stalo sa čistým, zdravým, príjemným bydliskom svojich občanov i svojich hostí, ktorých cez leto s roka na rok, čo raz v hojnejšom počte víta u seba“. Pozrime sa na chvíľočku do tohto pekného oravského mestečka!

Na prechádzke po Dolnom Kubíne prečítame si pamätné tabule: Andreja Radlinského, zakladateľa Spolku sv. Vojtecha a plodného spisovateľa, Dušana Jaroslava Kardossa, hrdinu zo svetovej vojny, Hviezdoslava, nášho najväčšieho spevca, Janka Matúšku, slovenského spisovateľa, Juraja Janošku, ev. biskupa a neúnavného pracovníka za náš národ.

V katolíckom kostole upúta našu pozornosť starý náhrobok leštínskeho zemäna Joba Zmeškala, v evanjelickom kostole sa potešíme malbou akademického maliara Jána Hálu, Bibliotheca Čaplovičiana bude na veky hovoriť o veľkej rodoláske Vavrinca Čaploviča. V Oravskom múzeu s pracovňou Hviezdoslavovou zamyslíme sa nad minulosťou.

Pri pomníku Hviezdoslavovom, diele akademického sochára Fr. Štefunku, zdá sa nám, sľa by básnik k nám volal:

„Vám prvá návšteva patrí, vám,
vám, hroby hluchonemé!...
Ó, že tak mlčí, čo k hlbínám

zapadlo hltavej zeme!
Urputnosť vtelená vo hrudy, v skalie,
tvrdosť či hrdosť — kto zná?
Klop, burcuje, krič... jedno! rovnako stále,
nedbalstvo, otupa hrozná!

A v nebo ďaleko, vysoko!
v bránu by bušila ruka:
odchýľte! špáročku — pre cko,
slovce len čo vbrnkne dnuhá,
slovičko z mnohých tých stesnaných v duši,
pol z plesu, z kvilby pol hláska,
no čo je žitím tu a ktoré ruší
i zátvor záhrobia: „láska“!

A tento básnikov hlas rozhoduje!

Ideme na cmiter navštíviť hroby: Janka Matúšku, Jozefa Kohúta, pilného dejepiscu Oravy, Samuela Nováka a jeho syna Pavla, národných dejateľov, Antona Nádaših a jeho syna, spisovateľa Dr. Ladislava Nádaših o-Jégé, Dr. Pavla Bujnáka, spisovateľa a literárneho kritika a najmä hrob veľkého Hviezdoslava.

Pri týchto hroboch zamyslíme sa do minulosti pekného mestečka, ako ju vidí najpilnejší dejepisec Oravy — Andrej Kavuljak.

V XIII. storočí bola celá Orava majetkom Oravského hradu. Kubínske údolie začalo sa osídľovať už počiatkom XIV. storočia, keď na Oravskom hrade vládol magister Donch. Vtedy vznikla pozdĺž Kubínského potoka nepatrná osada, v ktorej sa soslupily chaty hradných pastierov, poľovníkov a rybárov. Už vtedy sa táto osada nazývala Kublínom—Kubínom. Jej meno vzniklo akiste z mena Jakub-Kubo-Kubín.

Roku 1325 daroval magister Donch kus zeme vo vyšnej časti kubínskeho údolia — pod Chočom — trom revúckym zemanom, predkom rodín Kubinyivskej a Meškovskej. Tak sa

rozdělilo osídlení při Kubínském potoce na dvě části. Darovaná část pod Chočom sa začala nazývať V y š n ý m K u b í n o m, a druhá časť, ktorá ostala naďalej pod právomocou hradu, dostala meno D o l n ý K u b í n.

Už pred rokom 1397 vznikla v Dolnom Kubíne r. k. fara, a tak sa stala osada ústredím všetkých zemianskych a sedliackych osád, ležiacich od rieky Oravy na juh až po hranicu Liptova. Osady na sever od Oravy soskupily sa okolo veličianskej fary.

Nepokojné časy – vojny, náboženské boje a choroby – nielen, že zastavily rozvoj osady, ale už sa zdalo, že Dolný Kubín celkom zanikne, lebo v roku 1608 boli obývané už iba tri domy. Ale Dolný Kubín sa zasa vzmohol!

Pôvodné obyvateľstvo Dolného Kubína neboli len roľníci. Oravský hrad usadzoval tu svojich úradníkov, remeselníkov aj obchodníkov, ktorým za verné služby prideloval kusy zeme „sessie“. Majitelia sessií boli oslobodení od dávok a poplatkov. Boli to slobodníci. Dávky a poplatky museli Oravskému hradu odvádzať iba poddaní.

Pán Oravy Juraj Thurzo upravil roku 1608 pomer obyvateľov Kubína voči hradu. Okrem peňažitých poplatkov boli Kubínci povinní zúčastniť sa opravných prác hradu, povstáť zbrojne, ak ich pán hradu zavolať, a konať rozličné roboty.

Hoci bol Dolný Kubín poddaný hradu, nespravoval obec dedičný šoltýs, ale richtár obyvateľmi vyvolený na 2–3 roky.

Roku 1632 povýšil pán Oravského hradu Gašpar Illésházy Dolný Kubín na mestečko. Kubínci museli naďalej platiť dávky a poplatky a konať rozličné roboty, ale mali právo na trhy a jarmoky. Vo výsadnej listine bolo Kubíncom uložené pod pokutou 40 zlatých, stavať iba pekné a slušné domy podľa mestskej obyčaje.

V druhej polovici XVII. storočia zasa nastal úpadok už sa vzmáhajúceho mestečka. Litvanský plen zničil Dolný Kubín. Keď bolo sídlo Oravskej župy prenesené z vypálenej Veličnej do Dolného Kubína, začal konečne v malom mestečku žiť život.

Dolný Kubín bol oddávna kultúrnym strediskom.

Už roku 1837 založil tu Ctiboh Zoch „Pedagogickú spoločnosť“, ktorá sa dlhé roky zaoberala výchovnými problémami. Na slovenské ochotnícke divadelné predstavenia Meštianskej besedy schádzali sa Slováci nielen z Oravy, ale aj zo vzdialených krajov, aby sa posilnili v rodoláske. Dušou ušľachtileho zápolenia boli Blažko Bulla a Ferko Urbánek.

Národovci nazývali dolnokubínsky okresný súd „schôdzkou troch slovenských básnikov“ v dobe, keď bol vedúcim sudcom Juraj Bulla, podsudcom Pavol Országh-Hviezdoslav. Tu účinkoval aj Belc Klein.

Zo spisovateľov, kubínskych rodákov, pripomeňme si ešte aspoň niektorých význačnejších: Juraj Ambrózy (1696–1746), Samuel Mathaeides, Daniel Sonntagh, Ondrej Kalina (Dr. Ján Smetanay)...

Bolo to roku 1922, keď v rieke Orave pod kubínskym mostom sa utopilo asi 9–10 ročné dieťa. Rieka bola takmer vyschlá. Nik nemohol pochopiť, ako sa nešťastie mohlo stať. Smutný obraz mi dosiaľ nevyemizol z duše. Vidím zúfalú mať, ako si rve vlasy z hlavy... Vidím veľké úsilie lekára – už je tiež na pravde božej – ako vytrvale a neúnavne pracuje, aby vzkriesil mladé telo k životu. Všetka jeho námaha však vyšla nazmar!

„Divá žena si zasa stiahla malé dievča pod vodu“, zašepkaly sotva čuteľne zvädnuté pery shrbenej starečky.

„Hádam topec“, namietol som, lebo ma starenkina poznámka prekvapila.

„Oj, nie, mladý páňko! V Kubíne nemáme žiadneho topeľa! To sa nám s časom na čas pomstí divá

žena! Pozrite sa, veď to dieťa sa utopila v náprstku vody!"

Slniečko pekne hrialo. Sedel som so starenkou na brehu rieky a počúval jej rozprávku.

„Je to už veľmi, veľmi dávno. Kubín bol vtedy ešte len malou dedinkou, ktorú spravoval richtár Meško. To ešte potok tiekol cez dedinu... Na hornom konci Kubína žila vdova. Mala jedinú dcéru. Margita bola krásna ani obrázok. Keď dievča spievalo, nerozoznal človek jej hlas od spevu slávika. Jej tvárička bola ani z bieleho zamatu, ktorý menil farbu na líčkach do ružova. A tie oči! Nie, to neboly oči, ale dve ligotajúce sa hviezdičky. A predsa byly Margitine oči čierne ani noc. Ani havran čierne vlasy splývaly jej po pás. Ak sa dievča usmialo, objavily sa medzi malinovými perami dva rady drobných perličiek. A bystrá bola Margita ani líška.“

„Ej, to musela byť naozaj krásavica!“ prerušil som starkú iba preto, aby prestala dievča opisovať a porozprávala radšej o jej osude.

„Veru bola to krásavica! Ej, a koľko mala tých pytačov! Žiadny sa jej nepáčil a každému dala košom. Zvesť o krásnej Margite sa rozniesla široko ďaleko. Prichádzali pytači až Boh vie zkadiaľ. Na každom našlo dievča nejakú chybu. Už jej aj vlastná mať dohovárala, ale všetko darmo. Dievča malo hlavu tvrdú ani kameň...“

A tu odrazu prišiel Margitu pýtať akýsi mladý poľovník. Nik nevedel odkiaľ prišiel, nik nevedel, čo je zač. Len čo s Margitou pohovoril niekoľko slov, už dievča sľubovalo, že sa zaň vydá.

Ale Margitinej matke sa cudzí človek akosi nepozdával. Na jej otázky nevedel dať určité odpovede. V matkinom srdci skísla zlá predtucha. „Ej, či to len nebude dajaký trest za Margitinu pýchu?“ pomyslela si vdova.

Však viete, mladý páňko, kto sa rád preoblieka za poľovníka? Nech ma Pán Boh netrestá a odpustí mi všetky hriechy“, vzdychla starká a prežehnala sa.

Poľovník zostal deň, dva. Potom zmizol ani gáfor...

V poslednom domčeku na vyšnom konci dediny bolo zle nedobre. Zaľúbená Margita prestala sa smiať a spievať a len plakala a nariekala od rána do večera. Ba ani spať nemohla.

„Vari si sa celkom zblaznela! Do práce sa ti nechce. Veru ti toho poľovníka vyženiem z tvojej neposlušnej hlavy! Ktože má stále počúvať tvoje bedákanie? Ak neprestaneš, prac sa mi z domu!“ pohrozila dievke nahnevaná mať.

„A viete, čo spravila Margita?“

„Veru neviem! Hádam prišla k rozumu a vydala sa za poriadneho mládenca z Kubína!“

„Ej, páňko, vy by ste boli zlým prorokom!“ usmiala sa starká.

„Margita zutekala z domu. Dlho nebolo o nej chýry slychu. A toto nešťastie ťažko skúšaná mať dlho neprežila. Do mesiaca ju uložili do zeme.“

Prešiel rok, prešly dva, možno aj viac. Po Kubíne sa začalo rozprávať, že v hore žije divá žena.

Jaj, okolo Kubína boľy vtedy ešte hory! Dnes? Bieda sa pozrieť! Kde tu akýsi kalika-strom! Vtedy sa bez poriadnej valašky nik neodvážil do lesa. Ba, ani najstatočnejší chlap nešiel do hory sám. Nik nemohol vedieť, či sa nestretnie s vlkom alebo medveďom.

„A divá žena sa tých zvierat nebála?“ poznamenal som len tak mimochodom.

„Veru nie! Veď bola sama divá! Zo suchých kónarov, trávy a mochu si зробila skrýšu a tam žila. Večer, keď sa slnko schovalo už za víšky, vyšla divá žena na stráň nad Kubínom a spievala krásne piesne. Hneď vedeli všetci Kubínci, že divá žena je nešťastná Margita.

Krásny Margitin spev lákal kubínskych mládenčov. Išli za ním, ani muchy za medom. Ale ani jeden z mládenčov sa nevytratil z domu s holými rukami. Jeden niesol Margite chlieb, druhý slaninu, tretí maslo, štvrtý syr a tak každý niečo, čo sa dalo doma uchytiť.

To bolo trápenie pre Kubíncanov!

Richtár hútal, ako sa pozbaví tejto pliagy, ale nič nevyhútal. Dobrá rada bola drahá! Richtárovi poradila richtárka.

„Rozkáž starým, statočným chlapom, nech sa vydajú do hory a nech lapia divú Margitu. Nech ju privedú do obce a tu si s ňou dáme rady.“

„Dobre, ešte dnes pôjdeme lapíť divú Margitu!“ riekol richtár.

„Ty nikam nepôjdeš! Si richtár a zostaneš pekne tu!“ rozkázala richtárka.

„A ešte niečo!“ doložila richtárka. „Chlapi, ktorí pôjdu lapíť divú Margitu, musia si zalepiť uši voskom! Na to nezabudni!“

„A to prečo?“

„Prečo? Predsa dobre vieš, že divá Margita odzbrojí svojim spevom aj najstatočnejšieho chlapa. Ak si chlapi nezalepia uši, sú proti divej žene bezmocní!“

Ako richtárka poradila, tak sa aj stalo.

Dvadsať chlapov išlo do hory s valaškami. Jeden niesol aj mocný povraz. Už sa blížili k divej Margite, ktorá spievala. Ale chlapi nepočuli nič, lebo mali voskom zalepené uši.

Divá Margita zavčas zbadala, aké jej hrozí nebezpečie. Dala sa na šialený útek. A chlapi za ňou. Kričali, ani čoby naháňali divú zver.

Margita uteká ani štvané zviera. Už je na skalisku, ktoré vyčnieva nad zákrutou Oravy...

V mojej mysli vyvstal obraz, ako ho líči Hviezdoslav. Hovorím:

„Cestou frčí, zúri iak;
ako blázon. Utekali
za ňou chlapi s drábom spolu.
„...Margita, hu!... ani vták
i ja sletím pekne – dolu...”
Chytia ju, no vtom s tej skaly
skydla – v rieky pažerák.”

Starká na mňa pozrela prekvapená.

„Tak vy ten koniec poznáte?“ opýtala sa starenka nesmelo.

„Oj nie, to básnik napísal o inej Margite!“

„No, ale koniec mojej rozprávky je práve taký. Divá Margita skočila so skaliska do Oravy. A od tej doby sa nám mstí. Kedy-tedy nám vezme dieťa. Dieťa utopí obyčajne vtedy, keď sa môže Orava prejsť suchou nohou.“

Nešťastné dievča

Ak si vyjdeme z Dolného Kubína na prechádzku po ľavom brehu Oravy po prúde rieky, príde k samote G e c e l, ktorá patrí k malinkej dedinke P o r u b e. Nedáme sa zlákať vozovkou, ale pokračujeme v prechádzke podľa rieky a tak sa zakrátko dostaneme do Z á b r e ž e. Na brehu nad Oravou, ukrytý medzi starými stromami, je starobilý drevený kostolík.

Terajšia jeho podoba je z roku 1647, kedy bol znova vystavený a posvätený.

Kdeže sú tí ľudoví umelci, ktorí zhotovili tento chrám boží? Kdeže sú tí ľudoví umelci, ktorí starý kostolík tak krásne vymaľovali? Kdeže sú tí ľudoví umelci, ktorí zhotovili starobylú krstiteľnicu?

Ano, takéto otázky nám iste zavíria hlavou, keď pokračujeme v prechádzke. Ale už sme v časti chotára, ktorý sa nazýva Rakytiné Lúky. A veru, mapa nás neklame! Lúky sú veľmi mokré a preto sa radšej vrátíme. Pod kostolíkom sa spustíme dolu vĺskom k brehu Oravy. Prievozník nás ochotne previezne na pravý breh rieky, odkiaľ je len niekoľko krokov do Veličnej.

Keď zrejú jahody, vždy ktosi úpenlive narieka na Rakytiných Lúkach. Človeka až srdce zabolí, keď počuje ten bolestne nariekavý hlas. Ale keď jahody pominú, prestane aj nariekanie.

Viem, že sa usmievate! Viem, že by ste mi chceli povedať: „Keď ostrý vietor zaduje do rakytia, tak....“

Och, nie, moji drahí! Vec sa má celkom inakšie!

V lesoch, ktoré sa rozprestierajú medzi Zábrežou a Žaškovom, žil lesný muž. Odkiaľ prišiel, to nevypátral nik. Kde býval a čím sa živil, ani to sa nik nedozvedel. Že bol nepravínikom, áno priamo hnevníkom ľudí, to veru vedel každý. Sťažností bolo naň dosť a dosť.

Tomu rozohnal stádo po vĺskoch, druhému nastavil do cesty veľký balvan práve v okamžiku, keď išiel s povozom plným dreva dolu vĺskom.

„Nedaj, Bože, horšie!“ – potešovali ľudia tých, ktorí si sťažovali na lesného muža.

Bol prekrásny letný čas. Na výslnných strážach bolo všade jahôd, sľa by ich bol nasial. Zo syte zelených kobercov jahodového lístia svietily tmavočervené plody sľa hviezdy na jasnej nočnej oblohe. A tá vzácna vôňa a chuť tých lesných darov!

Veľa detí zo Zábreža išlo sbierať jahody. Odvážna Zuzka vystupovala po strážach vyššie a vyššie. Čím vyššie vystupovala, tým bolo jahôd viac.

Už mala veľký džbán plný, hoci pri sberaní jedla jahody plnými hrsfami. Ale jahodami sa dosiaľ nik nenasýtil! Aj Zuzka pocítila hlad. Pocítila aj únavu. Slnko bolo ešte vysoko, tak prečo by ponáhľala domov? Dievča si sadlo na kameň, ktorý vyčnieval zo zeme ani stolček a vytiahlo z vrecka kus čierneho kábáča. Z džbánu vysypalo naň trochu jahôd a už sa krásne biele zuby zahryzly. Joj, to bola hostina!

S plným žalúdkom ľažko sa chodí po vĺškoch.

„Trocha si tu ešte oddýchnem, potom doplním džbán a už pobežím domov“ – pomyslela si Zuzka. Položila sa do mäkušej trávy a prv než človek povie Amen, už spala.

„Ty, zlodejka!... Keď je ti život milý, utekaj!“ – rozľahol sa tvrdý výkrik horou.

Zuzka vyskočila a trasúc sa na celom tele strachom, obzerala sa dookola.

Vtom sa ukázala z kriaku hrozná hlava lesného muža.

„Chachachá... ty, zlodejka! ... Keď ľa...“ kričal ohyzdný chlap.

Ale Zuzka už nepočúvala. Pustila sa dolu vŕškom. Bežala ako mohla. Utekala a utekala. Studený pot lial sa jej cícerkom po celom tele.

Nešťastné dievča sa bálo obzrieť, ale cítilo, že lesný muž je v päťách. Však jej uši kedy tedy zachytily nadávku: „Ty zlodejka!“

Zuzka utekala ani smyslov pozbavená. V hroznom strachu ani nezbadala, že vbehla na Rakytné lúky. Ešte skok... a ešte druhý a nešťastné dievča zapadlo do močiara, ktorý sa nad ňou zatvoril.

Na okraji Rakytných lúk stál lesný muž a príšerne sa chechtal, tak príšerne, že ho bolo počuť až v Zábreži.

To bolo plaču a nariekania, keď sa dievča nevrátilo domov, do malého dreveného domčeka. A ľudia, miesto toho, aby poľutovali, zavracali nešťastnej materi hlavu. Vymýšľali, že lesný muž zanesol Zuzku do svojho obydlia a podajedni už aj hádali, čo všetko bude musieť nešťastná stvora vytrpieť. Rád bolo dosť, ale nik sa neodvážil ísť do hôr hľadať dievča.

Krátko leto prešlo, prešla aj jeseň a prvé mrazy utužily pôdu na Rakytných lúkach tak, že sa roľníci mohli odvážiť ísť na lúky aj s povozmi.

A hľa, tu ležal džbán, ktorý Zuzkina mať poznala. Ten malo dievča so sebou, keď išlo na jahody. Na tom mieste, kde ľudia našli džbán, začal kopať otec so synom. Dlho nemuseli pracovať. Čoskoro našli nešťastnú Zuzku. Pochovali ju na cmiťeri pri kostolíku. Mať usedavo plakala, keď kládli do zeme mŕtvu Zuzku. Otec však utešoval ženu: „Aspoň vieme, kde

leží. Horšie by bolo, keby nás až do smrti trápila neistota, čo asi ten netvor robí s naším dieťaťom!"

Čas zahojí každý bôľ...

O nešťastnej Zuzke sa prestalo hovoriť, na matkinej tvári uschly slzy.

Bolo treba pracovať.

Z hrobu nešťastného dievčaťa začal rásť stromček. Dnes je to mohutný strom, ktorý privábi k sebe každého návštevníka starobylého dreveného kostolíka. Ľudia obdivujú zvláštnu spleť mohutných konárov, ktoré sa medzi sebou preplietajú ani obrovské hady, sľu by chcelý každému naznačiť, koľko duševných múk skúsilo nešťastné dievča, kým ju objala snuť a prijala do svojej náruče.

Zlatý poklad

Starý Choč sa zasa zamračene pozerá do kraja. Fajčí... Fajčí veľmi tuho. Veru, zlé to znamenie! Čoskoro bude pršať. A predsa nás ten velikán prifahuje a láka na prechádzku! Nemôžeme odolať. Vydáme sa na cestu.

Z Dolného Kubína do starého zemianskeho sídla Vyšného Kubína zjazdeme po mierne stúpajúcej hradskej, olemovanej topoľovou alejou, asi za 20 minút.

Však už nás víta kubinyiovský kaštieľ a už aj starý, murovaný kostolík z doby husitskej, pevnému hrádku nie nepodobný.

Sme v rodnej obci Hviezdoslavovej.

Žiaľ, že dom, v ktorom stávala kolíska nášho najväčšieho básnika, zhltily plamene. Pozreme sa len na dvor, na ktorom sa mladý Pavol Országh tak rád hrával, a už pokračujeme v prechádzke. Našu pozornosť upútajú Vyšnokubínske skaly, z ktorých je utešený výhľad a ktoré básnik tak miloval po celý život. Tam hore na Ostrej skale je pochovaný popol našich pradávnych predkov v žiarových hroboch.

„Pochválen...!“

„Na veky!“

„Tak aj vy ste prišli? Vari tiež túžite zbohatnúť... chachacha,“ privítal nás starček, keď sme sa s priateľom, mladým lekárom, vyškriabali na Vyšnokubínske skaly.

„Ej, veru, nevybrali ste si dobrý čas," poznamenal trocha posmešne starček.

„Neprišli sme zbohatnúť, ale prišli sme sa pokochať utešeným pohľadom na kraj a vyhľadať miesto..."

„Áno, vyhľadať miesto", opakoval starček po svojom priateľovi, ktorý trocha napaprčene začal vysvetľovať účel našej vychádzky. A starký doložil: „Áno, prišli ste vyhľadať miesto, kde je skrytý náš zlatý poklad!"

„Neviem nič o vašom zlatom poklade! Prišli sme vyhľadať miesto na Ostrej skale, kde je prastarý žiarový cmieter našich pradávnych predkov."

„Tak predsa som dobre uhádol! Ej, už tu hľadalo a kopalo veľa pánov, ale darmo sa ustávali! Zlatý poklad nenašli a nikdy ho nenájdu!" – riekol starček a odmlčal sa. Jeho bystré oči skúmaly nás od hlavy do päty. Ale už sa zasa prihovoril.

„Veru nechcel som ich uraziť! Mladí pánkovia sú iste učení... Vari čítali v knihách o našej Ostrej... Je toho vraj veľa napísaného o našom víšku. Ale páni, čo spisujú knihy, nevedia, kto a kedy môže náš poklad nájsť."

„Starký, zapálte si túto cigáru!" – riekol som podávajúc mu kubovku, aby som ho získal.

„Ponížene ďakujem, mladý pán! Joj, také cigáry nefajčí ani náš pán farár!"

„No, len si vezmite!"

„Ponížene ďakujem! Schovám si ju na nedeľu... Ja najradšej túto fajočku!..."

„Tu si napchajte z môjho tabaku!“ ponúkol star-
kého môj priateľ. „Joj, prečo si robia páni takú ško-
du?“ odvetil starký, napchávajúc si starú drevenú
fajku.

Slnko sa usmievalo na kraj. Sedeli sme na Ostrej
a starček rozprával...

„Pod Ostrou je ukrytý veľký poklad. Sú tam ku-
sy zlata ani balvany. Veľa ľudí sa už pokúsilo zmoc-
niť sa toho pokladu. Kopali tu čakanmi, ryli rýľmi,
pracovali lopatami. Všetci cudzí pracovali celkom da-
romne. A ak pracovali Kubínci, dostali sa až k ťaž-
kým železným dverám. Dvere sú zamknuté. Visí na
nich ťažká zámka. Ako však otvoríš zámku, keď nieto
kľúča?“

„Hádam by kľúč vedel spraviť hocktorý zámoč-
ník,“ prerušil starkého rozprávku priateľ.

„Hádam by vedel, ale novým kľúčom nik dvere
neotvorí! Zámku možno otvoríš iba kľúčom, čo je
schovaný niekde v kaplnke tam dolu na samom za-
čiatku dediny.“

„Kostolík vystavali vraj husiti. Poznáme aj ten
starý váš zvon s nápisom“, poznamenal priateľ.

„Tak v tej kaplnke je niekde schovaný kľúč od
veľkej zámky na železných dverách, ktorými je mož-
no sa dostať do jaskyne, v ktorej je veľa zlata.“

„No, hľadali ste už starý kľúč?“ opýtal som sa.

„Kľúč môže nájsť iba osemnásťročný mládenec,
ktorý sa narodil na 1. januára a bol pokrstený na
sviatok Troch kráľov.“

„Taký mládenec dosiaľ vo vašej dedine nenarás-
tol?“ spýtal sa môj priateľ.

„Ba veru, bol už taký! Menoval sa Janko Hvezdul. Je to však dávno, veľmi dávno. Chlapček prišiel na svet práve na Nový rok. Rodičia ho dali pokrstiť na sviatok Troch kráľov. Plných osemnásť rokov sa tešila naša dedina, že Janko vynesie zpod Ostrej zlatý poklad. Ale mládencovi sa nepodarilo!“

„Prečo?“ opýtal som sa.

„Hneď im poviem! Na Prokopa – 4. júla – v noci, rozzvučal sa sám od seba zvon v kaplnke, ktorý poznajú. Janko sa zobudil a bežal do kaplnky. Len čo otvoril dvere, videl, že sa v kaplnke na zemi čosi veľmi ligoce. Už videl kľúč. Rýchle skočil za kľúčom, ale v tom náhlení sa zabudnul prežehnať. Uchopil kľúč a už bežal na Ostrú. Kľúč mu svietil na cestu. Dostal sa až k železným dverám. Kľúč vložil do zámky. A na nešťastie ani vtedy sa neprežehnal, ale kľúčom otvoril zámku. V železných dverách to veľmi zarachotilo. Dvere sa samy otvorily. Janko uvidel veľké kusy ligotajúceho sa zlata. Už naľahoval po zlate ruky. Vtom však vystúpil proti mláďencovi ozrutánsky medveď. Janko sa tak naľakal, že pribehol domov ani smyslov pozbavený. Poležal si v horúčke pekných pár dní.“

„Starký, mohli by ste nám ukázať cestu k tým železným dverám?“ – opýtal sa môj priateľ.

„Nech ich Boh neľestá! Čo si myslia? Ukázať im dvere k pokladu?“ – začal starček priateľovi onikať. Starček vstával a bolo na ňom vidieť, že priateľova otázka sa ho dotkla veľmi nemilo.

„Ale, ale, kamarát! Ako že sa môžeš takto pýtať!“ – napomnul som priateľa. „To predsa musíš vedieť,

že kamene aj hlina sa hneď vrátia na svoje miesto, áno aj tráva, aj kriaky. Oko obyčajného smrteľníka nikdy neuvidí, kde sa zem otvorila šťastnému hľadačovi pokladu!"

„Pravdu hovoríte, mladý pán! Na týchto miestach kopalo už veľa ľudí. Je vidieť, kde kopali?" riekol starček uradosnene. A sám si odpovedel: „Veru, že nie!"

Starčekova fajka vyhasla. Rozlúčili sme sa...

Smutná pieseň

Z Vyšného Kubína do Leštín je iba tri a pol kilometra. Dobre sa ide po hradskej, najmä ak si s priateľom rozprávate o živote našich starých a pradávnych predkov.

Sme v Leštínách.

Tu si obzreme veľmi zaujímavý drevený kostol s ochozmi a krytými chodbami z roku 1709. Obdivujeme toto dielo ľudového staviteľstva. Našu pozornosť upútajú vyrezávaný oltár a kazateľnica.

Pod košatým stromom sedí stará ženička a varuje deti. Celá dedina vyšla na seno, aby zachránila pred dažďom, čo sa zachrániť dá.

Stará ženička spieva smutné piesne. Počúvame..

Len čo dokončila pieseň o tom, ako ženích zavraždil svoju nevestu, už začína druhú, ešte smutnejšiu. Nánka zavraždila svoje dieťa. Má odvisnúť na šibenicí. Kat jej chce zachrániť život a pýta ju za ženu. Ale Nánka sa priznáva, že zavraždila tri deti a preto zomre na šibenicí.

A už zasa začína starká novú pieseň, vari najsmutnejšiu!

Tam dolu, tam dolu ďaleko,
ľúbili sa dva zo srdca hlboko.
Aničkina mati, keď sa dozvedela,
Aničku v kláštore zamurovať dala.

Murári, murári, prosím vás pre Boha,
spravte mi okienko do milého dvora.
„Či by ten, Anička, či by ten hoden bol,
že bys pozerala ešte na jeho dvor?“

Keď to Janko počul, nemohol to znésti,
srdce sa mu puklo od veľkej žalosti.
Anička počula, keď zvony zvonily,
rúčky k nebu spjala a tam dokonala.

Janka pochovali povyššie kostola,
Anku pochovali poníže kostola.
Z Janička vyrástla biela pritúlia,
z Aničky vyrástla žltá titúlia.

Tak tie kvety rástly, až kostol prerástly;
tak sa objímaly, jak by živé boly.
Aničkina mati, keď sa dozvedela,
ostrý kosák vzala, tie kvety zožala.

A z tých kvetov zaraz krv povymokala,
Aničkina mamka hneď tam zkamenela.
V nedeľu za rána šli ľudia z kostola,
Aničkina mamka leží zkamenelá.

Starká prestala spievať. Zavolala defurence a išla
s nimi dolu chodníkom...

— — — — —
Prečo má ten dobrý ľud toľko smútku vo svojich piesňach?
Vari preto, že do tohto zákutia pod Choč sa utiekla toľko
vyhnancov po bitke na Bielej hore? A či preto, že žije v tieni
tak často fajčiaceho Velikána?

Prv než opustíme obec, spomnime si na vzor slovenskej pracovitosti a húževnatosti. V Leštínách sa narodil Jozef Gašparík Leštinský (1861-1931), kníhkupec, vydávateľ a spisovateľ mnohých populárnych spiskov pre mládež i pospolitý ľud, ktorými sa snažil vychovať slovenskému národu vernú a mravne silnú generáciu. Jeho veršovaná knižočka „Zo života“, v ktorej ukazuje následky opilstva, vykonala iste veľmi mnoho.

V Leštínách stála kolíska Hviezdoslavovho učiteľa Adolfa Medzihradského (1835-1919), ktorému patrí zásluha, že mladý Pavol Országh sa národne prebudil a vyrástol nám na veľikána slovenského slovesného umenia.

Chodníček Krista Pána

Na úpätí vysokého Choča je obec Jasenová. Kto sa pozre po chotári dedinky, ľahko si vysvetlí jej meno. Všade, kam len sa človek pozre, rastú neobyčajne bujne, krásne stromy – jasene.

Zo starého jasenovského hrádka zachovalo sa nám iba meno časti chotára – Hrádok. Že okolie terajšej obce bolo obývané už v dobe predhistorickej, to dosvedčuje prastarý cmiťer povýše dediny nad Závadou. A vrch Žiar je tiež presvedčivým svedkom! Listiny, z ktorých by sa dala vyčítať minulosť Jasenovej, zhorely počas veľkých požiarov v obci.

„Malá Jasenová je zlatým písmom zapísaná v dejinách drahého Slovenska“, napísal pred mnohými rokmi spisovateľ a novinár R. Pokorný. A veru je!

Na jasenovskom cmiťeri spí večný sen Ctiboh Zoch (Cochius), jeden z najprednejších kriesiteľov vyššieho života v našom národe. Ako jasenovský evanjelický farár rozvinul všestrannú spisovateľskú činnosť. Jasenovská fara bola strediskom, kde sa schádzali oduševnení synovia slovenského národa: L'udovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban, Michal Hodža...

Zochovi traja synovia Ivan, Pavol a Stanislav išli poctive v otcových šľapajách.

Zo zemianskej katolíckej rodiny Čaplovičovskej nadobudli si o náš národ nezabudnuteľné zásluhy dvaja jej členovia: spisovateľ Ján Čaplovič a vzácny mecén Vavrinec Čaplovič, ktorý daroval oravským rodákom svoju obrovskú knižnicu. Bibliotheka Čaplovičiana, chlúba Dolného Kubína, je veľký národný majetok.

Z malého jasenovského domčeka vyšiel spisovateľ Martin Kukučín. Jasenová dala národu celý rad národných pracovníkov. Z malej dedinky zpod Choča vzišlo veľmi mnoho svetla!

Nad korytom jasenovského potoka kde-tu vyčnievajú biele skaly – Žiela. Prekrásne toto miesto medzi ozrutnými skalami bývalo za doby nášho útisku vychádzkovým miestom roduverných synov dolnej Oravy. Tu si posťažovali, tu sa potešili a zabavili, tu si z úprimného srdca po slovensky zaspievali. Na tomto mieste načierali rodoľubovia silu a odvahu k odboju a boju.

Vy, ozrutné skaliská, koľkokrát ste počuly slová posily nášho najväčšieho pevcu?

„Keby sme, ako tie smreký,
tak zhusta popri sebe stáli:
povíchre, čo hneď i po veky
duť neustanú na nás vzteky,
naš vzdorný les by predsa nezlámaly!“

Od studničky vľavo nahor vedie horou „Chodníček Krista Pána“. Býval kedysi užučký, no teraz je to už pekný chodník.

Hneď na počiatku doliny upúta našu pozornosť križom ležiaca hladká skala, v ktorej vidieť jednu menšiu a štyri väčšie, dosť hlboké stopy. Sme na mieste povesti-legendy, ktorú vám chcem rozprávať!

Stalo sa to vtedy, keď Kristus Pán chodil po Orave. Štátočným Oravcom zjavoval sa v rozličných podobách. Tu ako staručký žobrák, ktorý prišiel do sedliackej chalupy prosiť o almužnu, tam ako pastier, ktorý si prišiel pobesedovať so starým bačom.

Toho leta, keď chodil Pán Ježiš po Orave, bolo pohádkove krásne počasie. Na jasne belasej oblohe neobjavila sa ani len chmárička. Hrejivé slnečné lúče vnikaly do každej dolinôčky. Prekrásna Orava

skvela sa v celej svojej kráse a velebnosti. Aj ten starý Choč sa už dávno nemračil a veselo sa pozeral na utešený kraj, ktorému vládne.

Božiemu Synovi sa Orava veľmi páčila. Aj s tým dobrosrdečným ľudom bol spokojný. Je pravda, že kde-tu niektorých Oravcov aj potrestal, ale to boli naozaj len nepatrné výnimky. Všade, kde sa Kristus Pán na svojej ceste v Orave zastavil, rozdával dary božsky štedrou rukou.

Kristus Pán sa tešil z malého kútika zeme, veľkolepého to diela svojho Otca. A svoju radosť neskrýval a netajil.

„Ej, ale je tá Orava utešený kúsok sveta!“ – riekol Kristus starému bačovi vo Vyšnom Kubíne, ktorého navštívil na salaši.

„Veru, je, braček!“ – prisvedčil bača, nevediac, že hovorí so Spasiteľom sveta. „Ale kto chce vidieť najkrajšie dielo nášho Stvoriteľa, čo máme tu v našej Orave, musí si privstať! Ej, keď som býval mladý a pásol na Choči! Ej, ako často som si vybehol pozrieť sa na východ slnka! Tam hore človek najlepšie vidí, akým nepatrným červiačkom je človek na zemi – v tom veľkom diele božom!“

„A východ slnka je naozaj taký krásny?“

„Veru, je, braček! Keď sa začne rozvidnievať, musíš byť už na vrcholku Choča. Zory ružovejú. Už sa ti začínajú ukazovať: Kriváň... Baníkov... Osobitá... Tam na hrebeni vľavo od Osobitej vyskočí ligotavá hviezda, tak jasná, že až oči prižmúriš. Dva-krát, trikrát žmurkneš a už začína slnko vystupovať. A tento začiatok je, braček, veru najkrajší. A potom

už sa začína ukazovať slnko. Človek padne na kolena a modlí sa k Bohu. Kým sa pomodlíš desať Otčenášov a Zdravas, už pláve po oblohe zlaté slnko". Starý bača sa na chvíľku odmlčal a potom si vzdychol: „Žiaľbohu, však tento zázrak už nikdy neuvidím! Moje staré nohy ma už hore nevynesú".

— — — — —

Jasenová spala spánkom spravodlivých, keď cez dedinu išiel Kristus Pán na oslici. Bože, ako by ľudia v noci dobre nespali, keď od svitu do mrku v potu tvári pracujú na poli?

Kristus Pán uberal sa na Choč, pozrieť si východ slnka, ktorý mu vyšnokubínsky bača tak pekne opísal. Oslica išla túto cestu prvýkrát v živote, a predsa išla tak smelo a iste, ako keby už bola vykonala cestu nespočetnekrát. Prišla až k hladkej skale, čo leží krížom na ceste. Na nej sa pošmykla a vyrazila kopytami do skaly štyri hlboké stopy. Bohu-človeku bolo zvierafa ľúto. Sostúpil, pevne sa oprel palicou o skalu a súcitne pomáhal hoviadku prejsť cez hladkú strminu. Tak povstala stopa po Kristovej palici.

Zakliaty hrad

Oj, dedinka Malatiná, ako si teraz od sveta odlúčená, aká zapadnutá a zabudnutá, že málo kto o tebe vie! A predsa si bývala kedysi-ešte aj v XV. storočí – tak známa a dôležitá!

Často si spomínam, ako som chodieval z Leštín do vrškov k tebe, cestou uvažujúc o tvojej bývalej sláve. A keď som sa na zpiatočnej ceste spúšťal dolu do údolia pribyšského potoka, aby som sa vrátil inou cestou do Dolného Kubína, zasa si bývala predmetom mojich úvah. Nie raz mi prišla na um myšlienka: Tak zapadá svetská sláva! Uschne, sňa poľná tráva!

Tvoja sláva kvitla, pokiaľ si sa menovala Malým Týňom. Dnes by sme povedali Malým Hrádkom.

Veru rád som chodieval údolím pribyšského potoka! Predstavoval som si život, aký býval v tomto kraji pred storočiami.

Údolie rieky Oravy bolo od nepamäti obchodnou cestou, ktorá viedla z Liptova a z Turca hore do Poľska. Dolu Oravou a Váhom plavily sa plte s poľským tovarom. Furmanské vozy jachaly do údolia Oravy tromi cestami. Najstaršia z ciest viedla z Turca, cez západnú časť Liptova, údolím Komjatnej do Oravy, druhá z Liptova cez Lúčky do Leštín a do Dolného Kubína, tretia z údolia Váhu, cez Sielnickú dolinu na Malý Týň, odtiaľ dole podľa pribyšského potoka k Oravskému hradu.

Všetky tieto cesty sa spojily pod Oravským hradom a pokračovali cez Tvrdošín do Poľska.

Staré obchodné cesty boli tepnami, v ktorých prúdil život niekoľko storočí.

„Ej, stará to pieseň, ktorú mi hudieš, Monika! Ale môžem ti povedať iba jedno: Dlhé vlasy – krátky

rozum!" – riekol dosť ostro hradný pán Timot Majata svojej žene. Vstal, zašiel k oknu a pozeral sa smerom k jasenovskému hrádku na utešený kraj. V izbe bolo zachvíľu ticho.

„Timot, vieš ako ťa mám rada!" – začala mierne pani Monika. „Za spásu tvojej duše ochotne by som obetovala svoj život. Bojím sa, že ťa Boh bude krute trestať za tvoje hriechy!... Stále mi znejú v ušiach slová sv. Pavla: Ani zlodeji... ani lupiči nebudú vládnuť kráľovstvom božím!"

Pán Malého Týňa, odvrátiac sa od okna pozrel na svoju ženu, ktorej tiekli po krásnych líčkach veľké slzy.

„Monika, pozri sa, už niekoľkokrát som ti hovoril, že sa celkom zbytočne trápiš a sužuješ! Zákon, ktorým sa ja riadim, panuje v celej prírode. Silnejší a obratnejší vífazi nad slabším a nemotornejším. Pavúk preto snuje svoju sieť, aby sa do nej lapila mucha. Vrhá sa na korisť, aby mohol žiť! Líška, vlk, rys, ... živia sa mäsom druhých zvierat. Orol, jastrab, krahulec... žijú tiež zo slabších. A v hore si hádam videla, že zo starých, hnijúcich kmeňov rastú nové, mladé stromy. Taký je zákon prírody, ktorý nik nezvráti!"

„Bože na nebesiach, Timot, ty hľadáš pre svoje zločiny zdôvodnenie... výhovorky? Či tvoje srdce je už také tvrdé a kamenné, že na teba vôbec nepôsobí zúfalý plač tých, ktorých ozbijaš?"

„Ej, bol by to za život, keby som mal žiť tak, ako si žiadaš ty a náš páter Severín! Plahočím sa vari za pluhom, ruvám sa s tou kamenistou a naničhodnou ze-

mou o kúsok živobytia... Čakať na kupca alebo na furmana až zaplatí mýtnu!... Nie, moja drahá!... To by moje pery nikdy neokúsily sladkej medoviny, ani božej hroznoviny! Konečne, pre koho sa tak často vrhám do nebezpečenstiev? Len pre seba? Hádám

dobre vieš, že aj pre teba, aby si mala pohodlný život v tomto skalnom hniezde!"

„Timot, uver mi!... Hovorím svätú pravdu! Radšej by som bola jednou z tých poddaných žien a pracovala tvrdo od svitu do mrku, len keby som vedela, že tvoja duša nie je obťažaná tak hroznými hriechami: lúpežou... svätokrádežou... Boh mi buď milostivý!... vari aj vraždou!"

„Monika, ty si mala byť mníškou a nie ženou rytiera... ženou pána Malého Týňa! Pre svoju zbožnosť, mohla si var' už dávno byť aj abatyšou!" – odvrkol tvrdo rytier Majata a na ženu ani nepozrúc, odišiel z izby.

„Svätá Panna Panien!... Svätá Monika, moja patrónka, všetky sväté svätice, orodujte pri tróne nebeského Otca, aby obmäčtil to hrozné, kamenné srdce môjho manžela!"

Z prs hradnej panej vydral sa ľútostivý plač.

— — — — —
Rytier Timot Majata vedel veľmi dobre, ako si pripútať k sebe žoldnierov. Na lúpežných výpravách bol tvrdým a neúprosným vodcom, ukazujúc pri každej príležitosti odvahu, istivosť a nebojazlivosť. Vedel byť k svojim ľuďom až krutým. Ale doma, keď sa vrátili z výpravy, bol voči žoldnierom zlatým človekom. Doprial im nie len dosť oddychu a voľnosti, ale dožičil tvrdým chlapom aj dosť zábav.

Posledná výprava do Poľska sa vydarila znameňte. Vozy, obložené silnými doskami až povyššie drábín, doviezli naozaj plné. A samých dobrých a pre-

potrebných vecí! Sudy vína, pôlty slaniny, vrecia obilia a čosi múky, pekný mešec zvonivých peňazí. Pri vylúpení poľského kláštora nezabudli ani na týnsku kaplnku. Na oltár priniesli strieborný krížik s Umučením a na steny dva veľké obrazy svätých.

A výprava bola taká ľahučká! Kým sa mnísi spaľali, už boli vozy plné koristi! Mnísi sa nepostavili ani na odpor!

Preto bolo dosť príčin, veseliť a radovať sa! Na planinke pred hradom bolo veselo.

Pod starou, rozkonárenou lipou stáli traja chlapi a hádzali nože do kmeňa tak prudko, že zakaždým sa pekný kus čepeľa zaryl do stromu. O niekoľko krokov ďalej hádzali dvaja kameňmi po veverici, ktorá sa v smrteľných úzkostiach snažila spasť útekem. Každý jej skok s konára na konár sprevádzali chlapi veselým smiechom a posielali za zvieraťkom kameň. Iní sa zasa pasovali, ukazujúc pri tom nielen silu, ale aj mršinosť a obratnosť. Najveselšia bola skupina, ktorá sa hrala tvrdú vojanskú hru „na richtára“. Dvaja držali tretieho, zohnutého chlapa, ktorého niekto z okolostojácich poriadne udel na miesto, kde chrbát stráca svoje slušné pomenovanie. Chlap sa rýchle vzpriamil a zvrtnúc sa, hádal, kto ho udel. Pokiaľ neuhádal, musel sa zohnúť a trpieť. A mocní chlapi vedeli solíť údery!

Okolo vatry, ktorá horela na voľnom priestranstve, bola ozajstná trma-vrma. Na jednej strane krútili zbrojnoši ražne, na ktorých boli nastrčené barance. Na druhej strane vatry boli kotly. V niektorých varili b r m b o l, v iných k u ľ a š u.

Tí, čo varili brmbol, hádzali do variacej, osolenej vody mrvance cesta. Veľkými varechami miešali, aby sa cesto nesvarilo do hrče. Na toto národné, údeným lojom zaprážené jedlo, tešili sa niektorí zbrojnoši po celý čas lúpežnej výpravy. Iní, ktorým sa viac sbiehalý slinky pri pomenovaní druhého národného jedla, pozorovali, ako ich kamaráti sypú do osolenej vody jačmennú múku. Podajedni už zamľaskali jazykmi, keď videli, ako kuľaša hustne. Niektorí, aby si ukrátili čas, začali preskakovať oheň. To bolo smiechu, ak sa niektorému skok nevydaril a chlap skočil rovno do pahreby!

Čo sa tak chlapi zabávali, objavil sa v hradnej bráne rytier Timot Majata. Náročky išiel medzi zbrojnošov trochu sa rozveseliť, aby zabudol na ženine výčitky.

„Chlapi, čože ste dnes takí smutní? Vari ste si ešte neoddychli! A či väzí na vašich hrdlách dosiaľ poľský prach, že ešte nezaznela ani len jedna naša pieseň?“ – prihovoril sa hradný pán k zbrojnošom.

„Veľkomožná milosť, keby bolo trochu toho vínka, hneď by bolo veselšie!“ – poznamenal ktorýsi zo zbrojnošov.

„Nože si nabíte jeden súdok na čap! Z toho, čo sme priviezli na jar!“ – riekol chlapom a odišiel k vatre.

Len čo sa hradný pán trochu pcobzeral po svojich ľuďoch, už tiekla zo sudu znamenitá hroznovina. Ale už tu boli aj gajdy. Troje odrazu! Veselé piesne zazneli. Bujní chlapi tančili o d z e m o k, zvíťajúc valškami nad hlavami.

Timot Majata sa rozveselil.
„A teraz, chlapci, tú moju!“ – rozkázal si hradný
pán.

Gajdy zavrčaly, chlapi zanôtili.

Podme, chlapci, podme zbíjať, keď nemáme za čo píjať,
ej, veď sa nám počala bučina rozvíjať, bučina rozvíjať,
ej, veď sa nám počala bučina rozvíjať, bučina rozvíjať,

Obúvajte, chlapci, krpce,
ktorí máte smelé srdce,
ej, a ja ho jeden mám,
na zboj sa poberám.

Vezmem flintu, dve pištole,
zdraví budíte, deti moje,
ej, ženička, bozkaj ma,
na jeseň čakaj ma.

Keď výndeme na poľanu,
staneme si rovno na ňu;
ej, svíjaj si valaškou
každý svojou stranou!

V izbe hradnej panej sedel hradný kaplán Severín a dumaľ. Z dlhej chvíľe bubnoval prstami na ťažkom dubovom stole. Čo chvíľu pohodil rukou, sľaby nasilu chcel odohnať od seba ťažké myšlienky. Tu i tam zvlažil svoje pery sladkou medovinou a už zasa začal potichúčko bubnovať na stole.

Pri okne sedela na stoličke, cez ktorú bola prehodená medvedia koža, hradná pani. Vyšívala prikrývku na oltár do hradnej kaplnky. Bola cele zaujatá svojou prácou. Pracovala s láskou. Odrazu však zapichla ihľu do plátna, odhodila prácu na okno a vstala.

Bola to naozaj krásna pani!

Jej štíhla postava bola zahalená do jednoduchých, tmavých šiat, bez akýchkoľvek príkras. Jedinou ozdobou, ktorú pani Monika tak rada nosila, bol zlatý krížik na jemnej retiazke. Bola to stará rodná pamiatka, ktorú zdedila hradná pani po svojej matke. Pobledá tvár a tmavé kruhy pod očami boli neodškriepiteľní svedkovia, že táto pekná žena už veľa vytrpela.

Pani Monika zalomila rukami a vzdychla:

„Ach, milosrdný Bože, kedyže ma už vyslobodíš z tejto trnistej cesty?“

„Veľmožná pani, Písmo sväté hovorí: Ako moľ rúchu a červ drevu, tak zármutok škodí srdcu!“ – poznamenal páter Severín.

„Áno, viem to! Ale spásu duše bližného máme si výš ceniť než svoje časné statky... Máme byť ochotní po príklade Ježiša Krista a svätých apoštolov aj telesný život obetovať, aby sme zachránili dušu bližného... A tu ide o spásu duše môjho manžela!“

„Veľmožná pani, ani dobrotivý Boh nežiada nemožné! Robíte veru dosť!... Vaša myseľ je stále u najvyššieho Vládcu všehomíra... Prosíte o smilovanie... Prosby svätej Moniky vyslyšal milosrdný Boh až po dlhých rokoch. Treba stále dúfať a nestrácať nádej!”

„Páter Severín, vy dobre viete, ako som kedysi prosila Pána Boha, aby nám daroval aspoň jedno dieťa! A dnes?... Dnes sa úprimne teším, že Boh nevyslyšal moje úpenlivé prosby! Srdce by mi od žiaľu puklo, keby som videla, že môj syn... moje dieťa... by sa priklonilo k otcovi a išlo v jeho šľapách!”

„Čo Boh robí, dobre robí! Pred touto bolesťou akiste vás chcel zachrániť!” – poznamenal kňaz.

Pani Monika siahla po bielom plátne, akoby chcela pokračovať v práci. Ale nezačala...

„Milosrdný Bože, muž už je zasa druhý mesiac kdesi v cudzine. Iste pácha najhroznejšie zločiny... Koľko ukrutností sa zasa dopustil na bezbranných ľudoch!”

„Veľmožná pani, veď na to stále nemyslíte! Modlitba je najúčinnnejším prostriedkom, aby...

„Uverte”, prerušila hradná pani kňaza, „že sa v hradnej kaplnke nemôžem teraz skrúšene pomodliť! Tie obrazy svätých na stenách, to sú samé svätokrádeže! Darmo som prosila muža, na kolená pred ním kľakla, aby ich nedával do kaplnky!”

Vtom vstúpil do izby ozbrojenec, na ktorom bolo vidieť, že vykonal dlhú cestu.

„Veľmožná pani!... Prinášam pozdrav a zprávy od hradného pána, statočného rytiera Timota Majatu!“

„Boh ťa pozdrav! Povedz, žije môj manžel?“

„Veľmožná pani, dobre sa mu vodí!... Je zdravý a veselý... a vráti sa na Malý Týň s veľkou korisťou!“

„Pre umučeného Ježiša Krista!“ – vykrikla pani Monika a zalomila rukami.

„Áno, s veľkou korisťou! Náš vodca a pán nám hovoríeva“: Zblízka sa žeň a zďaleka kradni!“ – Preto sme tentoraz zašli naozaj hlboko do Poľskej. Blíži sa dlhá zima, treba veľa zásob! Popri hraniciach sa už nedalo mnoho získať. Kadejakí lapaji, čo kde bolo, vykradli. Nepozostávalo iné, než sa pustiť hlbšie do zeme.“

„Ach, Bože, Bože!“ – nariekala hradná pani.

„Ale vcelku darí sa nám na výprave veľmi dobre. Je to ťažká práca, ale vozy budú plné!... Keď sme udreli na ktorúsi naporúdzi ležiacu obec, aby sme si odviezli, čoho nám tu treba, bolo zle-nedobre. Poliaci sa postavili, a že vraj takto nie! A veru, to im bolo treba! Pomlátili sme ich ani muchy. No, ale aj päť našich kamarátov to odnieslo. Složili kosti v poľskej zemi.“

„Ježiši Kriste!“ – skričala preľakaná hradná pani a padla na zem, ani čo by ju bol niekto podťal.

— — — — —
„Čo Boh spojil, to človek...“, začal hradný kňaz, ale jeho reč rýchle pretrhla pani Monika.

„Dôstojný pán, mňa už nepresvedčíte! Ten týždeň, čo som ležala v posteli chorá, všetko som si premyslela. Je pravda, že som prisahala žiť s mužom až do mojej, alebo do jeho smrti. Ale neprisahala som žiť s vrahom... s lúpežným vrahom!”

„Veľmožná pani!”

„Áno, s vrahom hovorím! On so svojimi ľuďmi ozbija nevinných a bezbranných ľudí... vraždí ich, aby mohol kradmou rukou siahnuť po ich majetku. Nevinná ľudská krv je na jeho rukách, ktorá volá do neba o pomstu!” – hovorila pevným hlasom hradná pani.

„Upokojte sa, veľmožná pani, pre Boha vás o to prosím!” – zaprosil páter Severín.

„Môj úmysel... moje rozhodnutie je pevné! Vstúpim do kláštora! Vstúpim medzi najprísnejšie mníšky a celý svoj život zasvätim modlitbe, aby milosrdný Boh obmäkčil mužovo srdce. K vám, dôstojný pán, mám poslednú prosbu! Odprevadíte ma na poslednej ceste s tohto hriešneho miesta!”

„Pôjdem s vami, veľmožná pani, až ku bráne kláštora! Ani ja sa sem už nevrátim. Bože, čo by som tu robil? Rytier Timot Majata už dávno na mňa pozerá ako na nutné zlo. A jeho zbrojnoši? Tí veru Boha nepoznajú!”

„Pripravte sa na cestu, páter Severín!” – riekla pani Monika a podala kňazovi svoju mäkkúsku ruku.

Netrvalo dlho a z malotýnskej brány vyšiel pekný koč. Dva bujné vrané kone zaerdžaly. Kočíš potiahol opraty a prinútil krásne zvieraťá, aby sa skrú-

tily na cestu smerom na jasenovský hradok. V koči sedela hradná pani Monika a vedľa nej hradný kaplán páter Severín.

Pred hradnú bránu vybehla celá hradná čeliadka. So zaslzenými očami kývali všetci dobrej a zbožnej panej na cestu. Dobre vedeli, že sa viac na Malý Týň nevráti!

„Čo sa tu robí?“ – skríkol lúpežný rytier Timot Majata a soskočil s koňa.

„Veľmožná pani nás opustila, hú... hú... Uteká do kláštora, hú... hú... nariekalo dievča, čo niekoľko rokov obsluhovalo pani Moniku.

Rytier zbledol hnevom a pozrel sa v stranu jasenovského hradku. V diaľke zazrel tryskom uháňajúci koč. Zakľal tak hrozným spôsobom, že sa čelad hned prežehnala. Hneď nato zaškrípал zubami a skríkol: „Nech ňa parom uchytí, ty zradná žena, ty zmija! Nech na tom mieste zkamenieš aj s celým kočom!“

Ľudia zhýkli.

A hľa, len čo lúpežný rytier vyslovil hroznú kliatbu, koč razom zastal a premenil sa na tvrdú skalú.

Tak povstal krásny vrch Ch o č, verný strážca Oravy, dobrý prorok pohody a dažďa. Od tých čias sa vraj vypína nad svoje okolie. Kto naň pozerá od Malatinej, vidí jasne uháňajúci koč s koňmi aj s hradnou paňou.

Slnko sa už ponáhľalo ukryť sa za hory, keď pred Malým Týňom zasa nastala trma-vrma. Prišli zbornoši, prišli vozy s veľkou korisťou. To bolo kriku a hulákania, to bolo nadávok a preklínania, keď

dĺhou cestou znavené kone nemohly vytiahnuť ťažký voz do vršku ku hradnej bráne. Nemilosrdní a suroví chlapi bičovali úbohé zvieratá.

Konečne prestalo kruté týranie zvierať a všetko zmizlo v hrade.

Ostrá skala pri Vyšnom Kubíne.
Na ľavej skale sú zbytky hradišťa.

Sotva sa slnko skrylo za vršok, nastal na hrade nový krik a shon. Čeliadka i zbrojnoši hľadali hradného pána. Kričali, pískali, trúbili a hľadali v hrade, pred hradom, v podhradí, podajedni zašli hľadať aj do hory. Ale po rytierovi nebolo nikde ani stopy. Zmizol!

Na Malom Týne začal čudný život. Nebolo hradného pána, nebolo veliteľa, preto si robil každý čo

chcel. Zbrojnoši jedli, pili, hodovali a pri dobrej vôľi rýchle na svojho pána zabudli. A hradná čeliadka? Veru ani ťej sa nechcelo do roboty. Komu a prečo pracovať? Ej, veselých pár týždňov zažil Malý Týň!

Zásoby sa začaly tenčiť a preto sa začali zbrojnoši z hradu tratiť. Každý z nich si vzal so sebou niečo na pamiatku. Išli si hľadať nového službodarcu. Nastalo drancovanie hradu. Za krátky čas zostaly z Malého Týňa len holé múry!

V celom hrade zostal iba starý škripeň, ktorý žil dlhé roky v malej klenutej izbičke hneď pri dolnej bráne. Roky nahly jeho chrbát, posledné týždne ho priamo prelomily. Starček s píkou v ruke vychádzal pred hrad a stále potriasal hlavou. Nemohol pochopiť, čo všetko sa stalo s hradom a jeho pánmi v takej krátkej dobe. V svojej starej hlave uvažoval, že je to len nepekný sen.

Starý škripeň zbadal raz k večeru zvláštny zjav. Do okna hradnej veže slietaly sa celé kídle krkavcov. Starčeka zachvátila akási zvláštna zvedavosť. Čosi ho nútilo, ba priamo hnalo hore na vežu. S veľkou námahou sa vyškríabal hore až pod strechu veže.

A tu uzrel hrozný obraz!

Pri malom okne, obrátenom k jasenovskému hrádku, stál Timot Majata a pozeral sa na veľký vrch, do ktorého zaklial svoju zbožnú ženu. Bol mŕtvy. Krkavce prilietaly a trhaly kúsky mäsa z jeho tváre.

Starček sa zachvel hrôzou. Horko-fažko sa dostal dolu s veže. Tú noc už v svojej izbičke nespál. Odšľahoval sa do podhradí.

Malý Týň začal pustnúť. Začalo v ňom mátať.

Keď sa zotmel, začal v hrade obchádzať kostlivec s lampášom. Prechádzal všetkými miestnosťami a prekutával každý kút. Čosi hľadal. Keď v podhradí zakikirikal kohút, kostlivec zmizol v hradnej veži.

— — — — —

V podhradí pod Malým Týňom – v Malatinej – ľudia sa zpočiatku tešili, že im prestala robota a aj iné ťvrde povinnosti, ale čoskoro sa začali Malatínci škriačať za ušami.

Zvesť o tom, čo sa prihodilo na Malom Týne, rozšírila sa po celom kraji ani lavína. Furmani rozviezli do sveta, že na hrade máta. O Malom Týne sa rozprávaly neuveriteľné veci. A následok toho bol, že sa furmani začali vyhýbať starej obchodnej ceste. Život prestával, dedinka začala upadávať.

Dedinku bolo treba zachrániť pred úpadkom.

U richtára sedeli starí chlapi na dlhých laviciach pri stene.

„Ej, preto som vás svolal, aby sme sa poradili!“ – začal richtár.

„Veru hej, richtár, takto to s nami ďalej ísť nemôže! V kuzni som už mesiace nevidel furmana. Všetci vyjdeme na vnivoč!“ – sťažoval si kováč.

„Pravdu hovorí kováč! Ani mne sa nedarí lepšie. Už ani nepamätám, kedy som ostatný raz kúril v peci!“ – poznamenal pekár.

„Preto sme sa sišli, aby sme sa poradili, čo tu robiť!“ – opakoval richtár.

„Myslím . . . myslím, že to s tým mátaním nebude ani také zlé, ako sa povráva. Bolo by sa treba presvedčiť!“ – prihlásil sa k slovu krajčír.

„Joj“, zhíkli chlapi.

„Pán Boh s nami a zlé preč!“ – skríkol ktorýsi.

„Nonono, to ste chlapi?“ – riekol kováč a poobzeral sa po susedoch.

„Pokiaľ nebudeme vedieť, čo je vo veci, darmo budeme hútať, ako si pomôcť! Nech sa dvaja chlapi idú pozrieť na týň, či tam naozaj máta a ako máta“ – doložil kováč.

Po jeho reči stíchli chlapi ani sliepky, keď zapadne slnko. Každý mal napochyté čosi dôležitého vykonať. Jeden si vyťieral oči, ani čo by mu bolo práve v tom okamžiku do nich čosi vlietlo, druhý sa škriabal za ušami, tretí hľadal čosi vo vreckách, štvrtý si priťahoval opasok . . . Skrátka, každý chlap niečo robil, aby nemusel hovoriť. Kováč, usmievajúc sa, si pomyslel: „Ej, ste mi to hrdinovia!“ Potom vypál prsia a seabavedome preriekol:

„Dobrovoľne sa hlásim na túto službu našej obci!“

„A ja idem s tebou!“ – prihlásil sa krajčír.

Chlapom hneď nebolo náhlo v ich robotách. Aj jazyky sa im odrazu rozviazaly. Jeden cez druhého radili kováčovi a krajčírovi, čo všetko by si mali vziať so sebou na cestu.

Hovorilo sa sem, hovorilo sa tam, až konečne richtár múdre zakľúčil poradu: „Tak sme sa usniesli,

že naši dvaja statoční susedia, kováč a krajčír, pôjdu sa presvedčiť, čo je vo veci!"

Priblížil sa večer. V richtárovej izbe bolo plno zvedavcov. Každý chcel vidieť, ako sa vydajú dvaja odvážni chlapi na cestu a všetci si umienili čakať, čo sa stane s odvážlivcami.

Ísť sa pozrieť na mátohu v noci, to veru nebola žiadna maličkosť! Keď sa približovala polnoc, vybrali sa dvaja remeselníci na cestu s poriadnými valaškami v ruke. Nič nedali na rady, čo im mnohí radili. Medzi zvedavcami našli sa podajedni, čo ich odprevádzali na kus cesty.

Kováč s krajčírom stúpali po ceste do vršku k hradu. Kráčali statočne a mesiac im pekne svietil na cestu. Keď sa priblížili na niekoľko krokov k hradu, vyrútil sa z hradnej brány veľký diviak. Toho sa však nezľakli. Mali už nie s jedným diviakom čo do činenia! Najmä kováč! Oba stisli len pevnejšie valašky.

Divá sviňa sa hnala rovno na nich.

„Jano, pustíme ju pekne do prostriedka a potom po nej!" – skríkol kováč na kamaráta. Obidvaja sa chystali na úder. Vtom však vyplazil diviak ohnivý jazyk a kováč uvidel jasne, že mu na mocnom kle visí zlatý kľúč.

Oba chlapi sa razom zvrtili a hybaj v nohy! Aj prežehnať sa zabudli. Utekali, až sa im hlavy triasly. Nezastavili sa až u richtára. Studený pot sa z nich lial cícerkom a boli takí zadychčaní, že nemohli zo seba slova vypraviť. Trvalo hodnú chvíľu, kým mohli vyrozprávať, čo videli a skúsili.

„Sme múdrejší... to je pravda! Ale kto nám teraz poradí, ako sa toho hrozného diviaka zbaviť?“ – poznamenal richtár, keď vypočul oboch odvážlivcov.

„Ťažká, veru ťažká rada!“ – pritakal pekár.

„Ale čosi len s tou vecou musíme urobiť!“ – tvrdil richtár.

„Keby to bol len obyčajný diviak, dal by som si s ním rady sám. Ale na takú mátohu valaška je nič!“ – riekol už celkom uspokojený kováč.

„Myslím, že by nám mohla poradiť iba stará Rafáčka z Istebného. Tá baba sa rozumie do všetkého. Má akési staré knihy, z ktorých všetko vyčíta.“ – radil krajčír.

„Nech vás ruka Pána chráni! Veď je to bosorka!“ – skríkol ktorýsi z Malatíncov.

„To sa len povráva... Už tri razy ju mali zmárnif sfa bosorku, ale nezmárnili. Rafáčka žije dosiaľ!“ – bránil babku krajčír.

„Bosorka sem, bosorka tam, len keby dobre poradila!“ – rozhodol richtár.

„Nech Rafáčka poradí! Nech Rafáčka poradí!“ – zaznelo richtárovou izbou.

Hneď na druhý deň drgotal sa voz z Malatínej do Istebného. Sedel v ňom richtár, ako hlava obce, a kováč, ako očitý svedok, ktorý videl okrem ohnivého jazyka celkom jasne zlatý kľúč na kle svine. Vo voze viezli kadejaké užitočné veci pre kuchyňu. Malatínci už vtedy vedeli, že aj za rozum a poradu treba zaplatiť.

„Vieš, richtár, toho kohúta a tú hrudku maslo dáme babe hneď. Ale s tou srňacinou dočkáme, ako poradí!“

„Veru, hej, ako poradí!“

A veru, stará Rafáčka poradila Malatíncom dobre. Dostala kohúta, maslo i srňacinu! Sám Pán Boh vie, odkiaľ stará žena vedela, čo všetko sa robí na Malom Týne.

„Laľa, holúbkovia, nič mi nemusíte rozprávať! Keď sa chcete zbaviť mátohy, musíte vykonať tri veci. Poprvé. Diviaka, čo stráži hradnú bránu, musíte zneškodniť!“

„To sa ľahko povie, ale ťažko urobí!“ – poznal kováč.

„Ty veru s diviakom nič nespraviš. Na sviňu musí ísť nevinný mládenec. Holou rukou sa musí zmocniť zlatého kľúča. Potom musí s kľúčom utekať k richtárovi. Nesmie sa však obzrieť, nech sa za ním robí čo chce!“

„Hádam by bol Mišo na to súci!“ – poznamenal richtár.

„Mládenca si vyberte až doma! Ale teraz počúvajte! Keď mládenec preskočí váš jarček s kľúčom v ruke a po celej ceste sa neobzrie, stratí diviak všetku svoju moc.“

„A potom už môžeme ísť slobodne do týňa?“ – opýtal sa kováč.“

„Veru hej! A potom vykonáte druhú vec. Hneď zrána, ako slnko vyjde a ozláti hradnú vežu svojimi paprškami, musia vojsť do hradu traja mocní chlapi.“

Vystúpia až po strechu veže a snesú odtiaľ kostlivca, čo tam stojí pri okne."

"Bývalého hradného pána, rytiera Timota Majatu!" – prerušil kováč babku.

"A potom vykonáte poslednú vec! Kostlivca pochováte ešte pred západom slnka na vašom cintarí. Ale na tomto pohrebe nesmie zasleť ani len jedno oko!"

"Ej, to nezasleť! Natrpeli sme sa od neho dosť!" – riekol richtár. Čo im stará Rafáčka poradila, snažili sa Malatínci vykonať.

Najťažšou bola prvá úloha!

Nevinných parobkov bolo v dedine dosť, ale ktorý z nich sa má obetovať pre záchranu obce?

Malatínski mládenci boli odjakživa statoční a nebojácni chlapci. Najstatočnejší akiste z nich bol Miško Juráš. ktorý čo do sily, odvahy, vytrvalosti a obratnosti nemal páru.

Keď richtár vyhlásil, čo má niektorý malatínsky mládenec vykonať, Miško dlho nepremýšľal. Ochotne sa podujal na prvú úlohu. Celé tri dni sa Miško pripravoval na nerovný boj s mátohou. Pomodlil sa, čisto sa vyumýval a vyobliekal a pred polnocou vyšiel k hradnej bráne. Ukryl sa za kmeň starého stromu, ktorý stál v blízkosti hradnej brány. Dlhو nečakal. Z brány sa vyrútila divá sviňa. Miško jedným skokom bol pri nej a razom strhol s jej kla zlatý kľúč. A už aj utekal dolu vrškom.

Diviak hrozne zachrochtal a strašne zafučal, na okamžik zastal, sfaby nevedel, čo sa s ním porobilo,

ale už sa pustil za mládencom. Miško napjal všetky sily a už už sa blížil jarčeku. Ale diviak už bol za ním a začal ho olizovať na chrbte ohnivým jazykom. Bola to hrozná, neopísateľná bolesť. Mišo utekal, ako len vládol. A pri tej hroznej bolesti ani nezbadal, že ho už len tri kroky-skoky delia od jarčeka a len jediný skok na druhý breh. Diviak mládenca páľil tak ukrutne, že Mišo hodil zlatý kľúč nazpäť, ale vtom už preskočil aj jarček.

Mučivá bolesť razom prestala, ale prestala aj nádej, že jeho rodná obec bude zachránená pred úpadkom.

Ktorý z mládencov by sa odvážil na to, čo sa nepodarilo ani Jurášovmu Miškovi?

Malý Týň zostal zakliatým hradom. Zub času tak dlho na ňom hlodal, až ho úplne rozhlodal. Na starú obchodnú cestu sa celkom zabudlo a dedinka upadla. Jej sláva uvädla sťa poľná tráva!

Kde ho mám dať?

Kto ide z Dolného Kubína po hradskej proti prúdu rieky Oravy, príde hneď za osadou Mokrad' k železnému mostu, cez ktorý pokračuje hradská na pravý breh rieky, do Kňažej. Od železného mosta je do Bzín po obecnej ceste len niekoľko krokov.

Kňažia na pravom, Bziny na ľavom brehu Oravy pripadajú mi sľa dve rodné sestry. Domčeky oboch dedín sú pričúpené k vŕšku. V Kňažej stojí na vŕšku kostolík a škola, v Bzinách kostol a fara. Obe dediny stoja proti sebe a rozdeľuje ich len rieka.

Navštívme Bziny a opýtajme sa niektorého starého Bzinana, alebo niektorej starej Bzinianky, akože to v ich chotári mávalo asi pred sto rokmi. Trhnú plecami a iste odpovedia: „Veď to nie je pravda! To sa kedysi len tak povrávalo po Kňažej... U nás v Bzinách nikdy nemálo“. Dobre! Zajdime do Kňažej a opýtajme sa starých Kňažanov alebo Kňažaniek. Trhnú tiež plecami a povedia: „Ej, veď to nie je pravda! To sa kedysi len povrávalo po Bzinách. Veru, u nás v Kňažej nikdy nemálo!“

Na deň sv. Marka – 25. apríla – ide procesia do chotára k ozimínám. Kňaz s veriacimi prosia Všemohúceho vrúcnyimi modlitbami a nábožným spevom, aby milostive doprial novej úrode pokojného vzrastu, chránil ju pred všetkými živelnými pohromami a úrodu požehnal hojnou a štedrou rukou.

Na prvú jarnú procesiu teší sa stárež práve tak,

ako mládež. Mládenci radostne nesú kríž a kostolné korúhve do chotára. Keď kňaz postupne zaspieva štyri evanjelia do štyroch strán sveta, pokropí oziminy svätenou vodou a okadí ich, dievky hneď uvijú z mladého žita venčeky, ktorými ozdobia korúhve. Venčeky zostanú na kostolných zástavách až do Božieho Tela.

V B z i n á c h sa pred rokom 1850 na jarnú procesiu netešili, lebo odo dňa sv. Marka začalo v ich chotári mátať. Mátalo tak dlho, kým žito nevymetalo. Potom prestala mátoha znepokojovať Bziňanov až do dňa sv. Michala. Dňa 29. septembra sa mátoha zasa prihlásila a mátala, ak neprišli zavčasu mrazy, až do Všetichsvätých.

! Začiatok mátania bol celkom presný: Na jar na deň sv. Marka, v jeseni na deň sv. Michala.

Po týchto dvoch dňoch vytratili sa Bziňania z chotára, len čo zapadlo slnko za hory. Je svätá pravda, že mátoha nespravila nikdy nikomu nič zlého, ale vydržať na poliach, keď mátala, sa veru nedalo. Len čo sa sniesla nad chotár tma, už to začalo. Každú chvíľu zaznelo v chotári, hneď s jednej, hneď s druhej strany bolestné nariekanie a bedákanie: „Kde ho mám dať? Kde ho mám dať?“

Našli sa v dedine odvážni a nebojácni chlapi, ktorí zašli aj neskoro večer do chotára, aby zistili, odkiaľ vychodí bedákanie, ale vrátili sa do Bzín veľmi rýchle. Rozprávali, že tri razy vydržali bolestný hlas, ale ďalej že sa to vydržať nedalo. Pojala ich taká hrôza, že museli zutekať.

Nebolo inej pomoci, než nechodiť večer do chotára na jar a v jeseni a nezostať v ňom do noci tých niekoľko dní, čo v ňom mávalo.

— — — — —

Na dolnokubínskej fare bola hneď začiatkom mája r. 1850 schôdzka kňazov. Veru dosť sa ich sišlo. Prišiel aj farár z Orávky, dobrosrdečný Ján Machaj. Bol kosťou z oravskej kosti, bol krvou z oravskej krvi, preto mal také porozumenie pre oravský ľud a jeho potreby.

Na kňazskej schôdzi sa hovorilo o rozličných veciach. Prišla reč aj na mátohu v bzinskom chotári.

„Moje krstné meno je Ján, nie Tomáš, ale preda len neuverím, kým sa sám nepresvedčím“, riekol mužne farár z Orávky.

„Ej, milý brat v Kristu, presvedčiť sa môžeš veľmi ľahko! Pozývam ťa na svoju faru a ešte dnes večer a v noci môžeš vidieť, čo je vo veci!“ pozval starušký a chorľavý bzinský farár kňaza z Orávky.

„Ďakujem! Pozvanie ochotne prijímam. Je mi to ťiž nápadná najmä jedna vec pri celej tej mátohe. Zjavuje sa pravidelne len vtedy, keď sa orie. Všimnite si! Na Marka... to sa orie, na Michala... to sa úhorí. Inokedy v chotári nemáta. Však je tak?“

„Tak je! Tak!“ potvrdil starý bzinský farár.

„Áno, a to je tá okolnosť, ktorá ma núti, aby som jej venoval pozornosť. Keď zistím, že ide o dielo satanovo, je pomoc ľahká. Každý kňaz prijal prvé štyri nižšie svätenia. Je exorcistom a môže zariekať mocou božieho mena a sv. Kríža, a tým satana zapu-

diť, jeho moc zlomiť, aby prestal škodiť na duchu aj na tele.”

Proti takej reči nebolo, ba ani nemohlo byť žiadnych námietok. Oravčiansky farár hovoril sväťu pravdu.

Ešte toho dňa navštívil farár Ján Machaj niektorých starých Bzinčanov a dozvedel sa veľmi zaujímavé veci. Srovnal si ich a tak mu vznikol jasný obraz.

V Bzinách žil pred rokmi veľmi lakomý gazda, ktorý sa údajne menoval Chmeľ. Ruky mal vraj celé dokrivené od roboty, lebo deň mu bol na prácu prikrátky a preto pracoval na svojich roličkách až dlho do noci. Na lakomca bolo v dedine veľa sťažností. Všeobecne sa verilo, že odoráva brázdy so susedných rolí. Bolo z toho veľa hádok a škriepok a niekedy padol aj dajaký úder. Aby Chmeľ nemohol z polí odorávať, bzinskí gazdovia všetky polia v celom choťári riadne premerali a správne označili kamennými medzníkmi.

Ale ani to nepomohlo!

Chmeľove úzke polia sa rozširovaly, susedné široké polia sa zúžovali. A to celkom pravidelne, na jar a na jeseň. Akože sa to mohlo diať? Iste inak nie, než že lakomý Chmeľ v noci povyťahoval medzníky a zakopal ich o kúsok ďalej. Tak sa povrávalo. Ale keďže ho nik pri tejto robote nelapil, nedalo sa nič robiť.

Inak bol lakomý Chmeľ celkom dobrým človekom. Konal si všetky svoje náboženské povinnosti

horlive a svedomite a žobrák nikdy neodišiel od jeho dverí bez almužny.

Oravčianskému farárovi začalo svitať...

Uvažoval: Najspravodlivejší sudca zvážil spravodlive všetky dobré a zlé skutky lakomcove... Nezavrhol ho do večného ohňa... Jeho duša sa trápi v očistci... pyká za hriechy... a čaká na vyslobodenie... Svoje myšlienky neprezradil farár nikomu!

Prišiel večer...

Oravčiansky farár sa zbožne pomodlil, obliekol rochetu, zavesil si štólu a do rúk vzal kovový krížik. A veru nešiel do bzinského chotára sám! Jeho pevná viera, odvaha a chladnokrvnosť účinkovali aj na druhých.

S kňazom išiel statočne bzinský kostolník, ktorý niesol svätenú vodu v kropáči. Za nimi išlo asi desať Bziňanov.

Tma už začala prikrývať kraj, keď sa výprava dostala do tej čiastky chotára, odkiaľ sa najčastejšie ozývalo bolestné bedákanie. Kňaz pokropil zem okolo mužov svätenou vodou, sopl ruky a skrúšene sa modlil.

Dobre, že bolo už tma, aspoň nebolo vidieť úzkosť, ktorá pozerala z tváří mocných chlapov!

„Kde ho mám dať? Kde ho mám dať?“ – zaznel bolestný hlas tak silne, že sa chlapi až obzreli, či im mátoha nie je v päťách.

„Odkiaľ si ho vzal, tam ho daj!“ – odpovedal jasne a zreteľne kňaz.

Vtom sa nad poľom tak vyjasnilo, ani čo by z chmáry vystúpil mesiac. So zeme sa vzniesla k nebu

krásna biela holubica. Tri razy zakrúžila okolo hláv mužov a potom vyletela k oblohe, kde sa prekvapeným gazdom stratila.

Kňaz padol na kolená a vrúcne zaspieval: „Do raja slávy nech ťa vedú anjeli, a tam s Lazarom niekedy chudobným, maj tam odpočinok veselý!“

Aj chlapi si kľakli a vrúcne sa pomodlili niekoľko Otčenášov.

Od tých čias prestalo v bzinskom chotári mátať...

Mokrad'ské hady

Keď sme išli do B z í n, videli sme na ľavej strane krásny starý kaštieľ. Vráťme sa od mosta po ľavom brehu Oravy do M o k r a d e ľ! Kto dedinku raz prejde a trochu sa poobzerá, veru nemusí dlho uvažovať a nik mu už nemusí vysvetľovať, prečo dostala meno Mokrad'. Starý kaštieľ, pochádzajúci zo XVI. storočia patrila A b a f f y o v c o m, maďarskej zemianskej rodine.

A bývala to kedysi rodina veľmi mocná na Orave!

Keď roku 1574 Fraňo Thurzo „mocný pán Oravského hradu, ťažko ochorel, napísal v svojej poslednej vôli: „Oravský zámok ponechávam svojim dvom synom, Jurajovi a Fraňovi, ale s takým dôvodom a podmienkou, aby môj starší syn Juraj Thurzo bol v ňom hlavný a aby s dôchodkom zámku jednako sa podelil s bratom Fraňom. Na zámku Oravskom za úradníka a pána nechávam svojho starého sluhu J á n a A b a f f y h o, aby on bol v ňom správcom a zámok do ničej ruky neoddal, ale verne ho podržal pre moju milovanú manželku a pre mojich dvoch synov“.

Keď oravský zámok a s ním celú Oravu prevzal do svojich rúk Juraj Thurzo, veru nemal dostatok času venovať sa nášmu kraju. Hodnosti sa sypaly na veľmoža, turecké bojište ho lákalo. Jeho hradný kapitán, odvážny J u r a j A b a f f y, zapísal sa nezmazateľne do lásky Thurzovej hrdinským činom v bitke s Turkami. Hmotná odmena ho neminula. Dostal zeme v H o r n e j L e h o t e, ale získal oveľa viac! Dôveru Juraja Thurzu! Hradný pán urobil ho svojím zástupcom na Orave!

Preto bola rodina Abaffyovcov taká mocná a vlivná.

Jeden z Abaffyovcov mal mlsný jazyčok. Jemu už nechutily ryby z Oravy, ale veľmi rád si zapapkal mäsko z úhora. Preto

rozkázal nasadiť do mokradského jazierka úhorov, ktorí radi žijú vo vode s bahnistým dnom. Všetci poznáte túto dravú rybu, podobnú hadovi. Ústa má plné ostrých zubov, žiabry tak ukryté, že vydrží i dlhší čas na vzduchu. Že by pospolitý ľud sa ulakomil na také „hady“, na to neveril nik z Abaffyovcov. A veru, že sa nemýlili!

Pre umučeného Ježiša Krista, čože sa to u nás porobilo!" – narietal starý Fizur, keď sa raz večer vrátil z poľa do svojej drevenice.

Takto narietal už po ceste. Preto sa do Fizurov

sbehli susedia. Ľudia sú všade rovnako zvedaví. V meste i na dedine!

„No, čože sa stalo? Čo sa porobilo? Prečo si taký zjašený?“ – doliehala na Fizuru žena. Ale gazda len nariekal a bedákal.

„Kmotor, nože už nechaj toho bedákania a povedz, čo sa stalo!“ – vyzval gazdu sused Rafaj.

„Pre umučeného Krista!... Pre päť rán Pána!... Som starý vojak... Nie jedného Turka som poslal do pekla... No, ale dnes mi naskočily zimomriavky, keď som to videl.“

„Ty starigáň, veď už len povedz, čo si to videl!“ – zahartusila Fizurova žena.

„Išiel som podľa Ráztoky... a na brehu plno dlhých hadov. Sám Pán Boh vie, odkiaľ sa ich toľko vzalo.“

„Že hadov... a veľa? Vari sa ti čosi sníva?“ – posmieval sa ktorýsi z mladších gazdov.

„Kto neverí, nech sa ide pozrieť!“ – odsekol zhurta Fizur.

Niekoľko mokradských gazdov sa vytratilo z izby. Čo videl starý Fizur, uvideli aj iní. Ešte ten večer vedela celá obec, že v Ráztoke je plno hadov, ktoré vyliezajú na breh. Ľudia sa začali strachovať. A bolo ešte horšie, keď sa po dedine rozhlásilo, že hady chodia na hrach. Boly ženy, ktoré našly hadov v hrachovisku.

„Ako si pomôcť? Ako sa pozbaviť tej hroznej hávede?“ – Také otázky išly od úst k ústam.

Ktosi prišiel na šťastnú myšlienku: „Načo máme richtára?“

Nebolo pomoci, richtár sa musel vložiť do veci. Povolal si niekoľkých múdrych susedov na poradu. Radili sa, radili, ale s poradou nemohli prísť ku koncu. Preto sa musela veci uchopiť richtárka.

„Ech, chlapi, chlapi, načože vás len máme! Keď je treba pohnúť rozumom, sedíte tu ani obarené kury!“

„Nože, porad', keď si taká múdra!“ – rozkríkol sa richtár na richtárku.

„Veru, že poradím! Keby ste prekopali priekopu od Ráztoky až k rieke, voda z jazierka vytečie a vezme so sebou aj všetkých hadov!“

V richtárovej izbe zavládlo ticho.

Ktorýsi zo susedov začal pokašľávať a potom spustil: „Veď hej!... Myslím... Veď na moju hriešnu dušu... no, a prečo by nemohla mať... tak si myslím... richtárka pravdu?“

„Veru, hej!“ – ozvalo sa odrazu niekoľko hlasov.

„No, akože by sme to previedli?“ – ujal sa slova richtár. „Takú priekopu vykopeme raz dva. Však je nás chlapov v dedine dosť!“

„Veď hej! O prácu by nebolo... Ale je tu háčik! Čo na to povie veľkomožný pán? Viete všetci dobre, ako rád chodieval k Ráztoke!“ – poznamenal vážne sused Rafaj.

„No, a musíme tú prácu robiť vo dne? Chytíme sa do nej v noci a do božieho rána bude všetko v po-

riadku. Čo urobí potom veľkomožný pán, o tom, potom. Hlavná vec, že budú hady preč!"

„Áno, povie sa, že spravíme prácu v noci. Ale ako prídu do roboty tí, čo musia ísť podľa kaštieľa? Však dobre viete, že tam máta!" – namietal zasa Rafaj.

„Tu ide o záchranu celej obce. Mokradňania nikdy neboli bojazliví chlapi. Za rodnú obec vždy sa vedeli obetovať. Kto sa bojí mátoh, nech kaštieľ obide. A konečne každý z nás vie zariekanku proti mátohám:

„Nebojím sa nič,
richtár je môj strýk,
aj vy všetci boženíci..."

a ďalej vám to nikomu nemusím povedať!" rozohňoval sa richtár. Tým boli všetky pochybnosti vysvetlené a odstránené. Potom sa susedia už len ushovorili, kedy sa sídu a čo každý z nich prinesie do roboty.

Ako sa ushovorili, tak aj spravili.

Keď sa nad Mokradňou roztiahla noc a keď v kaštieli zasvietily svetlá, vyšiel z každej mokradňskej drevenice chlap poriadne vyzbrojený do práce. Niektorí niesli krompáče, druhí rýle, tretí lopaty... Opatrne sa schádzali pri jazierku.

„Tak, tu sme už všetci! Pekne sa postavíme do radu a s božou pomocou sa pustíme do roboty!" – rozkazoval richtár. A doložil: „Pozor na hadov. Keď sa niektorý ukáže, po ňom!"

Prvý sused udrel krampáčom do zeme, a vtom sa voda v jazierku silno zvírila. Z Ráztoky vyskočil na breh starý topelec, ktorý zakričal:

„Ktože vás sem prihnal? Čo tu chcete robiť? Čo sa vám všetkým pomútil rozum?“

„Veď... veď my.... akože by sme... Ako tých hadov sa pozbavíť!“ – strachom sa zajakal sused, ktorý stál hneď pri brehu.

„Ktože ti rozumie, ty jachtal! Kde je richtár?“ kričal vodnár.

Aj richtárovi sa silne triasly kolená, keď vodnárovi vysvetľoval, prečo prišli a čo chcú robiť!

„Čože? Čo ste sa naozaj zbláznili? Vari ste si neuvedomili, čo sa stane, keby ste vykopali priekopu!“

„Veru, neviem, čo by sa mohlo stať“ – priznával sa richtár.

„Ech, ľudský rozum je krátky a temný! Preto vám to poviem! Priekopou vnikne voda do Ráztoky a potečie jej sem toľko, že vytopí celú dedinu“, – vysvetľoval vodnár Mokradňanom.

„Môže mať pravdu!... Je starý a skúsený!... Však žije len vo vode!... Hádám, že to dobre s nami myslí!“ – Také hlasy bolo počuť zo zástupu.

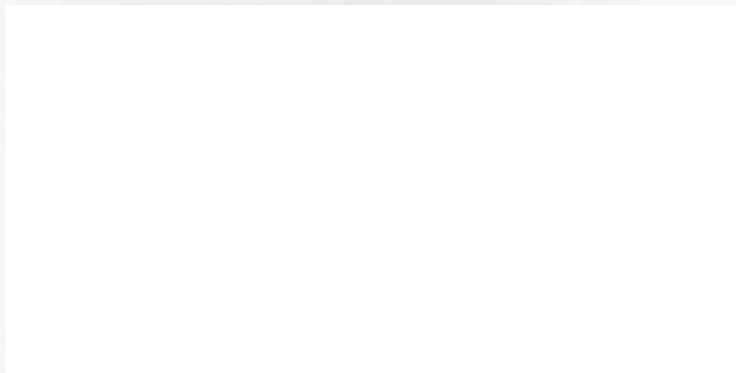
„Preč, vy ozembuchovia! Practe sa odtiaľ! Nech vás tu už nevidím!“ – zakričal vodnár.

A veru, dva razy rozkazovať nemusel. Susedia sa rozbehli, ani keď do vrabcov strelí.

„Chachachá... ale som ich nastrašil!... Chachachá!... Odnaučím vás siahať na moje kráľovstvo!“ Tak sa smial vodnár, prechádzajúc sa po brehu jazierka.

Ráztoka je dosiaľ v Mokradi. Dosiaľ sa nik neodvážil vykopať z nej priekopu do Oravy. A v jazierku dosiaľ žijú „hady“. Preto nie je radno približovať sa k Ráztoke, najmä nie večer a v noci.

Veru zle by pochodil, kto by chcel Mokradňanom vysvetliť, že v jazierku nežijú „hady“, ale ryby s chutným mäskom. Každý malý chlapček by sa mu vysmial a riekol by: „Ja dobre viem, ako vyzerá ryba a ako had! Keď to neviete vy, tak vám niet rady ani pomoci!“

Vodnárove dcéry

Mládež v Kňažej bola od nepamäti vždy veľmi veselá. Mládenci usporiadali často veselé zábavy v Kňažej, inokedy zabehli do niektorej zo susedných dedín, len čo sa dozvedeli, ktorý deň tam čosi bude. Ej, tie stáročné víby na bzinskom brehu Oravy mohli by veľa rozprávať, ako sa vedela mládež z Kňažej zabávať!

Bola krásna nedeľa. Mládenci húťali, ako stráviť pekné popoludnie. Ako tak húťali, uvideli po ceste kráčať dobrého známeho, starého gajdoša. Hneď sa im tváre rozjasnily!

Na malej lúčke pri Orave sa tancovalo, spievalo a výskalo až do mrku. Gajdoš už ustal. Ustala aj mládež. Však tej zábavy bolo veru dosť. Mládež sa začala tratiť domov. Na brehu zostali už iba dvaja najveselší mládenci so starým gajdošom.

„Ej, dnes by som tancoval až do božieho rána“, vystatoval sa Jožko.

„Len keby si mal s kým“, usmial sa Tóno.

„Veru dnes by som nedbal zatancovať si hoci aj s vodnárovými dcérami“, vykrikol Jožko a uderil sa rukou do prs.

„Hľa, tu sme obidve! Aj my si chceme dnes zatancovať“, zaznel hlások ani strieborný zvonček.

Mládenci sa zľakli, keď uvideli toľkú krásu. Dve panny, krásne ako ľalie. A tie šaty na nich také jemnučné, ani čo by boli ušité z pavučín a hmly.

„Hraj, starký, a neustaň!“ riekla biela panna, kladúc do gajdošovej ruky zlatý peniaz.

„Hraj, starký, a neprestaň!“ riekla ružová panna, sypúc do gajdošovej čapice hrsť strieborných peňazí.

Veselý tanec začal...

Dve panny sa vznášaly na pažiti ani krásne vážky. Mládenci cifrovali tanec, ako najlepšie vedeli. Gajdoš gajdoval neúnavne. Len čo dokončil jednu, už začal druhú pieseň.

Tancovalo sa bez oddychu.

Mládenci ustávali... Už sa im nohy plietly... Krásne tanečnice však nedbaly... Tanec prestal, až keď na smrť ustatý Jožko klesol na zem ani kus dreva.

„Ej, to sme si zatancovaly!“ pochvaľovala si strieborným hláskom biela panna.

„Sestrička, musíme sa ponáhľať domov, aby nás mať veľmi nevyhrešila“, pripomenula ružová panna sestre.

„Mládenci, aj vy sa ponáhľajte domov. Beda, ak by vás tu zastihla naša mamka“, radila mládencom biela panna.

Veselo si spievajúc obe panny odbehly. Mládenci ich videli nad Oravou už len ako hmlu. A odrazu sa im hmľa stratila.

Gajdoš už dávno ušiel.

Tóno a Jožko sedeli veľmi ustatí na brehu. Nehovorili, len pozerali do vody, na miesto, kde sa prekrásne tanečnice ponorily do Oravy. Zrazu sa voda zapenila a vtom sa objavila stará žena s ohnivým prútom. Blížila sa k brehu... Mládenci chceli zutekať, ale nemohli vstať. Boli ako prirastení k zemi. Stará žena ich pošibala ohnivým prútom a zmizla vo vode.

Horko-fážko sa dostali mládenci domov. Plné tri dni si poležali a popáleniny sa im hojily vyše mesiaca. Nikdy už nezatúžili zatancovať si s vodnárovými dcérami.

Vysloboditeľ

Z Kňažej ideme po peknej hradskej smerom na Oravský Podzámok. Čoskoro odbočíme na chodníček, ktorý sa vinie sfa hádik po poliach a medziach a zavedie nás k zákrute Oravy. Po strmom brehu spustíme sa k rieke. Máme šťastie! V Orave niet veľa vody. Preto stúpame s kameňa na kameň, ktoré vyčnievajú z vody, a tak sa ľahko dostaneme z pravého na ľavý breh rieky.

Sme v malej prastarej dedinke Medzibrodí.

V Medzibrodí, práve tak, ako vo všetkých druhých dedinách, ktoré vyrástly pri rieke Orave, platí nepísaný, ale všeobecne platný a dodržiavaný zákon: Čo robí jedna gazdiná, to robia aj druhé. Ak v jednom dome gazdiná perie bielizeň čiže šaty – ako hovoria oravské ženičky – môžete sa presvedčiť, že gazdinky aj v druhých domoch konajú túto dosť nepríjemnú prácu. Ej, oravské gazdinky nešetria ani mydlom ani lúhom, aby zbavily bielizeň špiny, ktorá sa tak pevne prilepila na oravské plátno, pri ťažkej robote znojom prepotené.

Ak je v dedine deň prania, vidíte na brehu Oravy celý rad žien. Priniesly vyprané šaty, aby ich riadne vyplákaly v čistej vode Oravy. Hľa, tu jedna pracuje pri plochom kameni, druhá si priniesla z domu lavičku, tretej spravil muž šikovnú dvojnôžku.

Ženičky ponamáčajú šaty a potom ich bijú piestami, až z nich voda strieka. Ženičky bijú piestami do taktu. Radosť pozrieť, ako im ide práca od ruky!

„Mamka, blíži sa nedeľa. Potrebovala by som si niekoľko kúskov šiat opraviť“, riekla Hana matke.

„Nečbám! Ale šaty nechod' plákať do Oravy! Dnes nie je deň prania a pri rieke by si bola sama“, odvetila vdova Štrbáková dcére.

„S tými niekoľkými kúskami budem hneď hotová.“

„Hovorím ti, k rieke mi nechod'! Dnes v noci som mala veľmi zlý sen!“

Priblížil sa večer a Hankina mať odišla z domu. Len čo odišla, Hana hodila bielizeň do putne a už bežala k Orave. Akosi rýchle sa zotmelo. Na pracujúce dievča usmial sa mesiac. Hana plákala a plákala a nevšimla si, že v jej blízkosti sa opaľuje v mesačnom svetle mladý vodnár .

Mesiac sa skryl za mraky. Chcel vari dievča upozorniť, aby zanechalo práce a pobralo sa domov?

„Tie dva tri kúsky potrafiť vyplákať aj poťme!“ pomyslela si Hana.

Vtom pripústil k nej pekne urastený muž s lampášom.

„Dievča, posvietim ti na prácu!“ riekol sladkým hlasom.

Hana nechala práce a pozrela sa do jasného svetla lampáša. Svetlo sa začalo vzdalovať. Nešťastné dievča sa nemohlo ubrániť a išlo za vzdalujúcim sa

svetlom. Vodnár s lampášom viedol Hanu k hlbkej pláni. Ešte krok, dva...

Vodnár sa zasmial, svetlo lampáša zmizlo a nad Hanou sa zatvorila voda.

Ten večer darmo čakala vdova Štrbáková na svoju jedínú dcéru.

Toho roku bolo v Medzibrodí zle nedobre. Ne-stratila sa iba Hana Štrbáková, ale aj päť iných mladých dievčat. A to bolo pre malú dedinku čosi hrozného. Najhoršie bolo, že nik nevedel povedať, kde sa tratia medzibrodské dievčatá. Smutno, veľmi smutno bolo v dedine.

Bol pekný jesenný večer. Do chalupy vdovy Štrbákovej prišiel pcestný a prosil vdovu, či by u nej nemohol prenocovať.

„Mám posteľ po nešťastnej dcére“, riekla vdova a dala sa do plaču.

Pcestný sa dozvedel, ako zmizla Hanička a ako zmizly ďalšie štyri medzibrodské dievčatá. Neprehovoril nič, keď mu vdova rozprávala o veľkom nešťastí malej dedinky. Neokúsil ani z chudobnej večere, ktorú mu Štrbáková položila na stôl.

„Pôjdem sa ešte trocha prejsť“, riekol vdove a odišiel.

Po ľavom brehu Oravy kráčal proti prúdu statný muž. Mesiac mu svietil na cestu. Muž sa zastavil až pri pláni.

„Tak, tu by to azda mohlo byť!“ – riekol neznámy muž a začal sa sbliekať. Šaty si odložil dosť ďa-

leko od vody. Keď tu tak stál v striebornom svetle mesiaca, podobal sa prekrásnej bronzovej soche. Tvár, slnkom do hneď opálená, bola taká krásna, ako by ju bol vymodeloval veľký umelec. Jeho oči žiarili ani dva žeravé uhličky. A tie krásne svaly jeho tela!

Bola polnoc...

Z diaľky bolo počuť zahúkanie sovy...

Muž sa rozbehol a skočil rovno doprostred pláne. Na vode sa robily veľké kolesá.

Pocestný ľahko našiel vodnárav chudobný príbytok. Šťastie mu prialo. Medzibrodský vodník nebol doma. Muž vošiel do izby, kde bol celý rad hrnčiekov prikrýtych prikrývkami. Odvážny muž rýchle začal snímať prikrývky s hrnčiekov a tým dával voľnosť dušiam vodníkom zväbených dievčat.

Odkryl práve hrnček, v ktorom bola duša Haničkina, keď počul hrozný vodníkov hlas. Rozzúrený vodnár ponáhlal domov. Ale statočný muž nečakal. Raz, dva – a už bol pri brehu, skok a krok a už bol na brehu, na suchej zemi, kde vodník nemá žiadnej moci.

To bolo radosti v Medzibrodí, keď sa päť pekných dievčat vrátilo do dediny! Každá z piatich dievčat si chcela vziať za muža krásneho a statočného vysloboditeľa.

Pocestný sa do domčeku vdovy štrbákovej nevrátil. Darmo ho hľadali ľudia po celom chotári.

„Viete prečo ušiel?“ – opýtal sa obecný boženík vyslobodených dievčat.

„Veru nevieme!“ – vykričly všetky odrazu.

„Tak vám to poviem! Všetky ste si ho chcely vziať za muža. Bol by musel mať päť žien. A ono je dosť trápenia s jednou. Všetky dobre viem, čo skúsím od svojej baby!“

Na odpoveď boženík už nečakal...

OBSAH:

Do kraja povestí!	-	-	-	-	-	-	-	9
Párnický mlyn...	-	-	-	-	-	-	-	12
O Kršej Dore	-	-	-	-	-	-	-	18
Dierovská Katka	-	-	-	-	-	-	-	22
Hrdoš	-	-	-	-	-	-	-	29
Traja zakliati psi	-	-	-	-	-	-	-	35
Chotimír	-	-	-	-	-	-	-	49
Hrozný rytier	-	-	-	-	-	-	-	54
Divá Margita	-	-	-	-	-	-	-	61
Nešťastné dievča	-	-	-	-	-	-	-	71
Zlatý poklad	-	-	-	-	-	-	-	77
Smutná pieseň	-	-	-	-	-	-	-	82
Chodníček Krista Pána	-	-	-	-	-	-	-	85
Zakliaty hrad	-	-	-	-	-	-	-	89
Kde ho mám dať?	-	-	-	-	-	-	-	110
Mokradské hady	-	-	-	-	-	-	-	116
Vodnárove dcéry	-	-	-	-	-	-	-	123
Vysloboditeľ	-	-	-	-	-	-	-	127

Názov knihy: Oravské povesti I.
 Spisovateľ: Janko Oravský.
 Ilustrátor: Laco Kubačka.
 Tlačiareň: Linografia K. Jaroň a spol. v Bratislave.
 Nakladateľstvo: Bibliotéka Bratislava, Fochova 5.